

FAZEKAS ISTVÁN

AZ OSZTRÁK ÁLLAMI LEVÉLTÁR NYOMTATÁSBAN MEGJELENT SEGÉDLETEI.

*Segédeszköz kezdő bécsi kutatóknak**

A bécsi levéltárak jelentősége közismert a magyar történettudomány számára. Idestova másfél évszázada kutatnak történészek új és új nemzedékei a Habsburg-birodalom egykori központjában, Bécsben, a levéltári anyag mégis kimeríthetetlennek tűnik. Jelen összeállítás elsődleges célja a bécsi levéltárak nyomtatásban megjelent segédleteinek számbavétele (Függelék II.), kiegészítve azzal a néhány segédlettel, amely valamilyen formában, másolatban vagy mikrofilmen elérhető a Magyar Országos Levéltárban (Függelék I). A tanulmány igyekszik a függelékben leírt segédletet röviden bemutatni, megpróbálja továbbá a legfontosabb, a levéltári anyag használatát elősegítő hivataltörténeti feldolgozásokat számba venni. Az összeállítás elsősorban azon kutatók dolgát könnyítheti meg, akik első alkalommal indulnak a császárvárosba. Ne várja senki, hogy végiglapozva a tanulmányt máris kimerítő ismereteket nyert a bécsi levéltárak szerkezetéről, ez a munka csupán az első lépéseket könnyíti meg. A teljesebb tájékoztatás kedvéért az összeállítás végén megtalálhatóak a más bécsi levéltárakra vonatkozó legfontosabb információk is.

Historiográfiai összefoglaló Osztrák történeti szakirodalom — Mikrofilmek

A bécsi levéltárak már hosszú ideje állnak a magyar kutatók kereszttüzében, tanácsos ezért abban a tekintetben is előtanulmányokat végezni, hogy milyen kutatások történtek korábban a feldolgozni kívánt témában. Ha az 1970-ben kiadott Kosáry-féle levéltári bibliográfia folytatása megjelenik, a külföldre induló kutatóknak elég lesz egyetlen művet leemelni a polcról ahhoz, hogy kimerítő bibliográfiai ismeretekhez jussanak választott témájukban.¹ A bibliográfia

* A tanulmány megírásában nyújtott segítségért köszönettel tartozom hivatalbeli elődeimnek, Gecsényi Lajosnak és Ress Imrének, Ujváry Gábor barátomnak, a bécsi Collegium Hungaricum volt igazgatóhelyettesének, továbbá Hofrat Dr. Leopold Auernek, a Haus-, Hof- und Staatsarchiv nyugalmazott igazgatójának, akinek a belga levéltári folyóiratban megjelent közleménye az összeállításához az ötletet adta (12). Jelen tanulmány korábban hasonló címmel megjelent közle-

megjelenéséig azonban fáradtságos munkával kell összegyűjteni az adatokat. A bécsi levéltárak és a magyar történettudomány kapcsolatát először Szekfű Gyula kísérelte meg bemutatni 1922-ben megjelent cikkében.² Az újabb historiográfiai irodalomból Glatz Ferenc tanulmányai emelhetők ki, aki először hívta fel a figyelmet a századfordulón Bécsben tevékenykedő magyar történétírói körre, az elfelejtett kultuszminiszterre, Klebelsberg Kunóra és a Bécsi Magyar Történeti Intézetre (1921–1948).³ Ez utóbbi történetét a közelmúltban Ujváry Gábor dolgozta fel.⁴ Könyvének különösen hasznos része a függelék, amelyben számba vette az ösztöndíjasok kutatásainak eredményeként megjelent tanulmányokat. Az 1926-os badeni osztrák-magyar levéltári egyezmény létrejöttéről 2008-ban Ress Imre szerkesztésében jelent meg alapos bevezetővel ellátott fontos forráskiadás.⁵ A Bécsben 1918 előtt működő magyar levéltárosokról, ill. az 1926-ban életre hívott magyar levéltári delegáció történetére vonatkozólag szintűgy Ress Imre tanulmányai érdemelnek említést, ill. néhány problémáról e sorok írója tett közléseket.⁶ A badeni egyezmény létrejöttéhez és a katonai és polgári levéltári

mény kibővített, új bibliográfiai hivatkozásokkal ellátott változata: *Fazekas István: Az Osztrák Állami Levéltár nyomtatásban megjelent segédletei.* In: *Levéltári Közlemények*, 69. (1998) 195–219. p. A tanulmány újraközlésére a magyar levéltárosok által eddig készített bécsi levéltári segédletek adatbázis formában, CD-Romon való megjelentetése adta az apropót: *Segédletek az Osztrák Állami Levéltár magyar vonatkozású irataihoz.* (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv). Szerk.: Fazekas István – Kenyeres István – Sarusi Kiss Béla. Magyar Országos Levéltár, Arcanum Kft. CD-Rom. Bp., 2011.

- 1 *Kosáry Domokos: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I. Általános rész I–II.* Bp., 1970. Az osztrák történeti bibliográfiákról a 101–102. oldalon található rövid áttekintés.
- 2 *Szekfű, Julius: Die ungarische Geschichtsforschung und die Wiener Archive.* In: *Historische Blätter.* Hrsg. vom Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien 1 (1921) 155–166. p.
- 3 *Glatz Ferenc: Történetíró és politika. Szekfű, Thim, Miskolczi nemzetről és államról.* Bp., 1980. *Uő: Alkotmányos önállóság és történetírás (A „bécsi” magyar történétírók köre).* Nemzeti kultúra — kulturált nemzet 1867–1987. Bp., 1988, 82–103. p. *Uő: Kultúrpolitika és szak tudomány, 1919–1931 (Klebelsberg tudománypolitikai programja és a magyar történettudomány).* Uo, 121–178. p.
- 4 *Ujváry Gábor: Tudományszervezés-történetkutatás-forráskritika. Klebelsberg Kuno és a Bécsi Magyar Történeti Intézet. Historia est magistra vitae? Tanultunk a történelemből?* Győr, 1996.
- 5 *A Monarchia levéltári öröksége. A badeni egyezmény létrejöttéről (1918–1926).* Szerk. Ress Imre. Bp., 2008.
- 6 *Ress Imre: A bécsi levéltárak szétválasztásának kérdése 1918–1919-ben.* In: *Levéltári Közlemények* 48 (1987) 1752–193. p. és *Uő: Nemzeti levéltári vagyon közös szellemi tulajdon. A bécsi magyar levéltári delegáció szerepe a határon átnyúló levéltári problémák megoldásá-*

kirendeltségek történetéhez hasznos adalékot szolgált az egyezmény aláírásának 70. évfordulója alkalmával 2006-ban Bécsben tartott emlékkonferencia nyomtatásban is megjelent anyaga.⁷ A Monarchia vagyonának felosztásáról, köztük a kulturális vagyon kérdéseiről Szávai Ferenc tett közzé több munkát, amelyek természetszerűleg érintenek levéltári kérdéseket is.⁸

Bécsi levéltári kutatások esetében a magyar történeti irodalom ismerete mellett fontos, hogy a kutató tájékozottságot szerezzen az osztrák történeti szakirodalomban is. Az 1945 utáni időszakra vonatkozólag rendelkezésre áll a remek mutatókkal ellátott osztrák történeti bibliográfia, amely 1965 óta évente jelenik meg, az 1945–1964 közötti időszak anyagát pedig utólag három kötetben publikálták.⁹ A régebbi szakirodalomról jól tájékoztat Karl és Matilde Uhlirz által kiadott Ausztria-történet irodalomjegyzéke.¹⁰ Megemlíthető még Richard Charnatz önálló történeti munkákat tartalmazó válogatása.¹¹ Az osztrák történelem forrásairól igen jó tájékoztatást ad az 1982-ben Erich Zöllner szerkesztésében megjelent tanulmánykötet.¹² Ezt mindig érdemes végiglapozni bő irodalmi hivatkozásai miatt. A Habsburg birodalom forrásanyagába szándékozik bevezetést adni a Josef Pauser, Martin Scheutz és Thomas Winkelbauer szerkesztésében megjelent vaskos kötet. Bár az egyes tanulmányok között nagy

ban. In: Levéltári Szemle 38. (1988) 3–10. p. *Fazekas István*: Magyar levéltárosok Bécsben 1841–1918. In: Magyar levéltáros életpályák a XIX–XX. században. Szerk.: Sipos András. Bp., 2004. 59–85. p. — *Uő*: Marczali Henrik és a bécsi levéltárak. In: Előadások Marczali Henrik születésének 150. évfordulója alkalmából. Szerk.: Karancz Gábor. Marczali, 2006, 49–58. p.

- 7 Das Institutionserbe der Monarchie. Das Fortleben der gemeinsamen Vergangenheit in den Archiven. Herausgegeben von der Generaldirektion. Wien, 1998. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Sonderband 4.)
- 8 *Szávai Ferenc*: Az Osztrák-Magyar Monarchia közös vagyona. Pécs, 1999. Dokumente des österreich-ungarischen Schidsgerichtes von Lausanne 1930–1938. Hg.: Haselsteiner, Horst — Szávai Ferenc. Frankfurt am Maine, Berlin, Bern. 2001. *Szávai Ferenc*: Die Folgen des Zerfalls der Österreichisch-Ungarischen Monarchie. Scripta Mercaturae Verlag. St. Katharinen Verlag (D) 2003.
- 9 Österreichische Historische Bibliographie 1965 ff. Az 1945–1964 közötti időszak irodalma három kötetben később jelent meg: Österreichische Historische Bibliographie 1945–1964. Bd. 1–3. Salzburg – Santa Barbara, California 1985.
- 10 *Uhlirz, Karl und Matilde*: Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländer, Böhmen und Ungarn. Bd. IIV. GrazWien, 1927–1944. — Sajnos új kiadásban csak az első, 1526-ig terjedő kötet jelent meg (Wien, 1963).
- 11 *Charnatz, Richard*: Wegweiser durch die österreichische Geschichte. Stuttgart, 1912.
- 12 Die Quellen der Geschichte Österreichs. Hrsg. Erich Zöllner. Wien, 1982. (Schriften des Instituts für Österreichkunde 40.)

színvonalbeli különbség van, számos hasznos információ, meglátás nyerhető a kötetből.¹³ Végezetül még egy hasonló témakörben készült tanulmányra, Leopold Auer magyar fordításban is megjelent munkájára szeretném felhívni a figyelmet, amely az osztrák történelem forrásait a fennmaradás és pusztulás szemszögéből kísérli meg számba venni.¹⁴ Általában jól használható, további útmutatásokat tartalmazó irodalomjegyzék található a legújabb osztrák történeti összefoglaló munka, a tizennégy kötetből álló Osztrák Történelem egyes kötetének végén is (Österreichische Geschichte, hrsg. Herwig Wolfram, Verlag Ueberreuter, 1994–2003).

A forrásanyagra vonatkozó közvetlen ismeretek mellett számos probléma megértését könnyíti meg a forrásokat képző közigazgatás alapos ismerete. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a Habsburg-birodalom központi kormányzatának történetét I. Miksa korától 1867-ig monumentális sorozatban dolgozta fel az osztrák történetírás. Az 1907–1971 között publikált három alsorozatban összesen 14 kötet jelent meg.¹⁵ A vállalkozásról magyar oldalról R. Kiss István, Szekfü Gyula, Szilágyi Loránd, Ember Győző írt ismertetést, és gyakorolt felette némiképpen kritikát is.¹⁶ Az utóbbi években megerősödött az igény egy modern összefoglaló munka megírására, amely a Habsburg birodalom XVI. századi létrejöttére és az 1800-as évek eleje közötti időszakra kiterjedően mutatná

-
- 13 Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch. Hg. von Josef Pauser, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer. München, 2004.
 - 14 *Auer, Leopold*: Ausztria történetének írott forrásai. A megőrzés és a feltárás problémái. In: Levéltári Szemle 42. (1992) 52–75. p. — A németnyelvű eredeti a Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 97. (1989) 13–51. oldalán látott napvilágot.
 - 15 Die österreichische Zentralverwaltung. I. Abt. von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749). Von Thomas Fellner und Heinrich Kretschmayr. 1–3. Bd. Wien, 1907. — II. Abt. Von der Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei bis zur Einrichtung der Ministerialverfassung (1749–1848). Von Friedrich Walter. 1–5. Bd. Wien, 1938–1956. III. Abt. Von der Märzrevolution 1848 bis zur Dezemberverfassung 1867. Hrsg. von *Friedrich Walter*. 1–4. Bd. Wien, 1964–1971. — Fontos lehet még az összbirodalmi eszméről Hermann *Ignaz Bidermann* munkája: Geschichte der österreichischen Gesamt-Staats-Idee, 1526–1804. I–II. Innsbruck, 1867, 1889.
 - 16 Az első alsorozat három kötetéről *R. Kiss István* írt ismertetést a Századokban: 42. (1908) 720–737. p. — További ismertetések a sorozatról, ill. egy összefoglaló értékelés az osztrák kormányzattörténetéről Szekfü Gyula tollából: *Szekfü Gyula*: Az osztrák központi kormányzati szervek történetének irodalma. In: Történeti Szemle 1. (1912) 185–219. p. *Szilágyi Loránd*: A modern kormányzattörténet kialakulása. In: Századok 67. (1933) 291–307. *Ember Győző*: A Habsburg-birodalom központi kormányzati szervei, 1711–1765. In: Történelmi Szemle 18. (1975) 445–488. p.

be e bonyolult képződmény központi és területi kormányserveinek működését. A Michael Hochedlinger, Petr Mat’ a és Thomas Winkelbauer nevével fémjelzett vállalkozás első kötete a központi igazgatást, a második az egyes országok igazgatását, a harmadik az egyházi igazgatást mutatná be.¹⁷ A vállalkozáshoz kapcsolódóan néhány évvel ezelőtt sor került egy tudományos konferenciára, amely a Habsburg birodalomra vonatkozó hivataltörténeti kutatásokat igyekezett számba venni. A 2010 folyamán publikált, Michael Hochedlinger és Thomas Winkelbauer szerkesztésében kiadott tanulmánykötet egyes tanulmányai hasznos áttekintést nyújtanak az osztrák, cseh, magyar hivataltörténeti kutatások eredményeiről, az éppen most folyó munkálatokról.¹⁸

Walter Lukan és Max Demeter Peyfuss több átdolgozást megért könyve az Ausztriában működő Közép- és Kelet-Európával foglalkozó intézeteket, a régióra vonatkozó forrásanyagot őrző levéltárakat és múzeumokat veszi számba. A kezdeti nehézségek legyőzéséhez igen hasznos segítséget nyújthat, hisz egyetemi intézetek, állami és magánlevéltárak, múzeumok egyaránt számbavételnek itt pontos névvel, postai címmel, telefonszámmal, nyitvatartási idővel, rövid állományismertetéssel. Sajnos a munka 2011-ben már némi történeti karakterrel is bír, hiszen menetközben számos intézetet átszerveztek, többek között a kiadványt megjelentető Ost- und Südosteuropa Institutot is véglegesen bezárták és felszámolták (2008).¹⁹

A szakirodalmi ismeretek megszerzésével párhuzamosan ajánlatos arról is tájékozódni, hogy választott témánkra vonatkozó anyagokról készültek-e mikrofilmek. A lehetőséggel azért is kell foglalkozni, mert eddig több mint, három millió felvétel készült bécsi levéltári anyagról, és néhány kiemelkedő jelentőségű állag teljes egészében felvételre került. Ilyen a Haus-, Hof- und Staatsarchiv állagai közül az Ungarische Akten, Staatenabteilungen Türkei, a Monarchia Külügyminisztériumból a Politisches Archiv, ill. a Hofkammerarchiv Hoffinanz-

17 *Hochedlinger, Michael – Mat’ a, Petr – Winkelbauer, Thomas* (Hrsg.): *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*. Bd. 1–3. (Megjelentés alatt, az első kötet várhatóan 2011 folyamán fog megjelenni).

18 *Hochedlinger, Michael – Winkelbauer, Thomas*: *Herrschaftsverdichtung, Staatsbildung, Bürokratisierung. Verfassungs-, Verwaltungs- und Behördengeschichte der Frühen Neuzeit*. Wien-München, 2010. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 57.)

19 *Lukan, Walter – Peyfuss, Max Demeter*: *Ost- und Südosteuropa-Sammlungen in Österreich. Verzeichniss der Bibliotheken, Institute, Archive und Museen. Zweite, erweiterte Auflage unter Mitarbeit von Josef Vogl*. München, 1990. (Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts).

Ungarn állaga. A Magyar Országos Levéltárban található, ausztriai levéltári anyagokról készült mikrofilmekről eddig három segédlet látott napvilágot.²⁰ Használatuk ugyan első pillantásra nem egyszerű, de áttanulmányozásuk azért sem felesleges, mert a levéltár belső rendjéről is hasznos információk nyerhetők belőlük. Kevesek által tudott dolog, hogy a nyomtatott segédleteken kívül esetenként a mikrofilmekhez részletes filmezési jegyzékek is készültek, amelyek használata jelentős mértékben megkönnyítheti a filmek használatát.

Österreichisches Staatsarchiv

Az Österreichisches Staatsarchivot 1945-ben alapították. A „Reichsarchiv Wien” néhány éves előzményét követően (1940) 1945. július 28-án jelent meg a létrehozásáról rendelkező törvény (STGBI 94/1945).²¹ Kisebb-nagyobb átszervezések után jelen pillanatban az Osztrák Állami Levéltár két (három) épületben elhelyezett négy taglevéltárból áll, amelyek a következők:

1. Haus-, Hof- und Staatsarchiv (A–1010 Wien, Minoritenplatz 1.). Nyitvatartás: hétfő csütörtök 9.15–4.45 óra között, péntek 9–13.00 óra között.

2. Kriegsarchiv (A–1030 Wien, Nottendorfer Gasse 2.). Nyitva tartás: hétfő, csütörtök 9.17 óra között, kedd, szerda 9–18 óra között, péntek 9–13 óra között.

3. Allgemeines Verwaltungsarchiv (A–1030 Wien, Nottendorfer Gasse 2.). (Benne az egykor önálló Verkehrsarchiv.) Nyitva tartás: mint a Kriegsarchiv esetében.

3a. Allgemeines Verwaltungsarchiv Finanz- und Hofkammerarchiv (A–1030 Wien, Nottendorfer Gasse 2.).²² Nyitvatartás: mint a Kriegsarchiv esetében.

20 *Borsa Iván*: Ausztriai levéltári anyagról készült mikrofilmek az Országos Levéltár Mikrofilm-tárában (1960. január 1-én). Bp., 1960 (Levéltári leltárak 11.) *Uő*: Ausztriai levéltári anyagról készült mikrofilmek (1969. január 1-én). Bp., 1969. (Levéltári leltárak 46.) *Szentgyörgyi Mária*: Ausztriai levéltári anyagról készült mikrofilmek (1977. január 1-én). Bp., 1977 (Levéltári leltárak 71.)

21 Az osztrák levéltárügy 1938–1945 közötti időszakáról jó áttekintést nyújtanak a Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchiv „Österreichs Archive unter dem Hakenkreuz” címmel 2010-ben megjelent tematikus kötete (Bd. 54.) — Az Osztrák Állami Levéltár alapításáról és működése első szakaszáról ugyanott olvasható *Rudolf Jeřábek* tanulmánya: „Zu den Anfängen des Österreichischen Staatsarchivs 1945–1948” cím alatt (319–386. p.).

22 A Bundeskanzleramt 2005–2006 folyamán a Johannesgasse-i levéltári célra épült épületből kiköltöztette a Finanz- und Hofkammerarchiv levéltári anyagának nagyobb részét, egyúttal fel-

4. Archiv der Republik (A–1030 Wien, Nottendorfer Gasse 2.). Nyitva tartás: mint a Kriegsarchiv esetében.

Az Osztrák Állami Levéltár alakulásáról, történetéről jó áttekintést kaphatunk abból a füzetből, amely az 1988-ban Bécs város Erdberg nevű városrészében felépített új épület átadására jelent meg, illetve Ress Imre cikkéből (3, 25),²³ valamint az Osztrák Állami Levéltár megalapítása 50. évfordulója alkalmából kibocsátott kiadványból (4). A levéltár egészére (anyaggyarapodások, munkatársak publikációi stb.) vonatkozólag hasznos információk nyerhetők a levéltár folyóiratában, a Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivban megjelenő összeállításokból (57.), ill. a levéltár folyamatosan frissített honlapjáról, amely egyre nagyobb mennyiségű levéltári anyagot dolgoz fel (www.oesta.gv.at). A levéltári honlapok használata kapcsán fontos azonban tudatában lenni, hogy a levéltári anyagnak egyelőre csupán töredéke rendelkezik elektronikus segédlettel. Nem elég tehát a honlap kereső funkcióját használni, és a nemleges válasz esetén elégedetten nyugtázni, hogy a keresett kérdéshez Bécsben nincs anyag, hanem még mindig szükség van a nyomtatott, ill. kéziratos formában rendelkezésre álló segédletek átnézésére. Egyelőre úgy fest a helyzet, hogy még hosszú időn át szükséges lesz az elektronikus keresés és a hagyományos keresés együttes alkalmazására.

Haus-, Hof- und Staatsarchiv

A taglevéltárak sorában az első, a Haus-, Hof- und Staatsarchiv, régi magyar elnevezéssel élve, Házi, Udvari és Állami Levéltár, amely mint neve mutatja, az uralkodó családnak, az udvartartás különböző szerveinek, az uralkodó melletti tanácsadószerveknek, ill. a külügyi kormányzat különböző formáinak (Államkancellária, Külügyminisztérium) levéltárait őrzi. Az 1749-ben alapított komoly múltú intézményről igen jó ismertetést ad az 1936–1940 között megjelent,

számolta a levéltárat mint önálló osztályt és az Allgemeines Verwaltungsarchiv alá rendelte. A Johannesgasse 6. alatti épületben maradt a nagyterjedelmű, de a történeti kutatás által ritkán figyelembe részesített Bankalakten, ill. a műemlékvédelmi törvény értelmében eredeti helyén megőrzendő, biedermeier berendezésű Grillparzer-szoba. A helyben maradt levéltári anyag használatára előzetes egyeztetés után hetente egyszer nyílik lehetőség.

23 A zárójelbe tett számok a II. számú függelékben közölt munkák azonosítására szolgálnak. A mű pontos bibliográfiai leírása tehát Függelék II.-ben 3. szám alatt található.

több évtizedes előmunkálatokra támaszkodó Gesamtinventar, amelynek létrejöttében kulcsszerepet játszott az akkori igazgató, Ludwig Bittner (1877–1945) (27).²⁴ Az öt kötetből álló kiadvány első kötete tartalmazza a Haus-, Hof- und Staatsarchiv történetét, hozza az itt dolgozó levéltárosok rövid életrajzát publikációs jegyzékkel, amely esetenként ugyancsak fontos információkhoz juttathatja a figyelmes olvasót.²⁵ A tényleges levéltárismeretetés az akkor használatos segédletekről készült összeállítással kezdődik. Noha időközben a segédletrendszer alapos változásokon ment át, többek között megváltozott a jelzeteleése, így az AB (Archivbehelf) és arab szám kombinációt felváltotta a fondcsoportokra utaló római szám és arab szám kombináció²⁶, továbbá számos új segédlet készült, mégsem elhanyagolható az inventárium ezen fejezete sem. Azt is érdemes észben tartani, hogy az esetlegesen használaton kívülre került segédletek, különösen a cédulakatalógusok mindmáig nyújthatnak hasznos adalékokat a kutató számára. A segédletrendszerben bekövetkezett változásokról pontos képet nyújt Otto Friedrich Winter, ill. Robert Stropp egyaránt a levéltár folyóiratában megjelent összeállítása (35, 36). Az első kötet utolsó egysége, valamint a következő kötetek már a levéltár egyes állagait ismertetik. A Gesamtinventar minden egyes állag esetében röviden bemutatja az iratképző szervet, ismerteti az iratok sorsát, majd hozza az iratanyag raktári rendjét. Ez az utóbbi fejezet ma már az esetek többségében érvénytelen, mivel az

24 A századfordulón meginduló munkálatokra lásd *Ludwig Bittner: Károlyi Árpád, a levéltárnok*. In: *Levéltári Közlemények* 11. (1933.) 173–207. p.

25 A HHStA történetére vonatkozó újabb irodalomból fontos összefoglaló: *Hochedlinger, Michael: „Geistige Schatzkammer Österreichs“*. Zur Geschichte des Haus-, Hof- und Staatsarchivs 1749–2003. In: *Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Geschichte – Gebäude – Bestände*. Hrsg: Auer, Leopold – Wehdorn, Manfred. Wien, 2003. 16–41. p.; *Uő: Das k.k. „Geheimes Hausarchiv“*. In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch. Hg. von Josef Pauser, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer. München, 2004. 33–44. p. — A két világháború közötti nagy levéltáros egyéniségekről készült tanulmányok is sok hasznos információt közvetítenek a levéltár történetére vonatkozólag: *Hochedlinger, Michael: Lothar Groß (1887–1944)*. Zur Geschichte des österreichischen Archivwesens in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. In: *Archivalische Zeitschrift* 89. (2007.) 45–118. p.; *Just, Thomas: Ludwig Bittner (1877–1945)*. Ein politischer Archivar. In: *Österreichische Historiker 1900–1945. Lebensläufe und Karrieren in Österreich, Deutschland und der Tschechoslowakei in wissenschaftlichen Porträts*. Hg. von Karel Hruza. Wien, Köln, Weimar, 2008. 283–305. p.

26 Pl. az eddig AB 399 jelzésű az Allgemeine Urkundenreihe magyar vonatkozású okleveleit tartalmazó segédlet mai jelzete XIV/13, ahol XIV az „Urkundenreihen, Abschriften, Siegelsammlungen” csoportot hivatott jelölni, a 13-as szám a magyar oklevélmutató sorozaton belüli elhelyezkedését mutatja. Fontos, hogy a római számok csupán a segédletekre vonatkoznak, nem alkotják részét a levéltári anyag jelzetének.

anyagot újrarendezték, néhány állag pedig a világháborúban károsodott. A levéltár anyagát az 1999–2003 közötti felújítás alkalmával bedobozolták, az anyag belső struktúrája tekintetében mégis számos fontos információ nyerhető innen is.

Az I. világháborút követően fellendült magyar forráskiadás, gondolva elsősorban a *Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris* sorozatra, igen nagy mértékben támaszkodott a bécsi levéltárak forrásanyagára. Az ekkor induló kutatások elősegítése végett a Magyar Országos Levéltár frissen alapított folyóiratában Szekfü Gyula és Miskolczy Gyula tollából részletes ismertetés jelent meg a Haus-, Hof- und Staatsarchivról (29). A ma is jól forgatható cikk megállapításait már csak azért is bizton elfogadhatjuk, mert a szerző Szekfü 1911 óta a levéltárban tevékenykedett, előbb mint az intézmény levéltárosa (1911–1918), majd mint a közös levéltári anyag sorsáról tárgyaló magyar delegáció tagja (1918–1925). A nyomtatásban megjelent ismertetés alapját az a kéziratot inventárium jelentette, amelyet Szekfü 1918–1919-ben körvonalazódó iratszétválasztásra készülődve állított össze.²⁷ A levéltár iránt magyar oldalról megnyilvánuló érdeklődést jól mutatja, hogy a Lothar Gross által, a Haus-, Hof- und Staatsarchivról írt ismertető cikk magyar fordításban egyidejűleg jelent meg az *Archivalische Zeitschrift*-ben lehozott német eredetivel (30, 31).

Sajnálatos módon a II. világháború súlyos károkat okozott a levéltár iratanyagában, elsősorban az uralkodó mellett működő Kabineti Iroda állagaiban. Különösen érzékeny veszteség érte a XVIII. század második felében központi szerepet játszó uralkodói tanácsadó szerve, a Staatsratot, amelynek 1761/1834 közötti iratanyaga teljesen elpusztult. A Staatsrat tevékenységéről ma már csupán a részletes, de az eredeti aktákat mégsem pótoló kivonatokat tartalmazó protokollumokból tájékozódhatunk. A Kabinettsarchivot ért károkat részletesen számbaveszi Anna Coreth 1958-ban publikált cikke (61).

A tizenkilenc nagy egységre tagolódó, mintegy 200 állagot magában foglaló levéltár első nagy egységét a német-római birodalom levéltárai (Reichshofrat, Reichshofkanzlei, Mainzer Erzkanzlerarchiv) alkotják. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk a birodalmi levéltárak magyar vonatkozású anyagáról Buzási János jóvoltából a Levéltári leltárak 76. számaként három kötetben külön *Hungarica*-jegyzék jelent meg (37). Jóllehet Magyarország nem tartozott a német-

27 Az igen érdekes összeállításnak ma egy példánya ismert „A bécsi házi, udvari és állami levéltár ismertetése” címmel az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában őrzik, és az első oldalon lévő ceruza bejegyzés tanúsága szerint a Klebelsberg hagyatékából került oda. Gyarapodási száma 1949: 84. Sajnos a példány csonka, a kabineti levéltárra vonatkozó rész hiányzik. Jelzete: Fol. Hung. 2130.

római birodalom országai közé, az évszázados közös kapcsolatok igen jelentős mennyiségű magyar vonatkozású levéltári anyagot hoztak létre. A Habsburg-birodalom igazgatásában fontos szerepet játszó birodalmi kancelláriáról önálló hivataltörténeti feldolgozás is készült Lothar Gross (1887–1944) tollából.²⁸ A főkancellári tisztet hagyományosan betöltő mainzi érsek levéltári anyagáról (Mainzer Erzkanzlerarchiv) közzétett mikrofilmjegyzék szintén hasznos eligazítást nyújthat számos esetben (42). A német jogtörténet az utolsó tíz évben nagyszabású projektet indított útnak a Reichshofrat anyagának a feltárására, amelynek eredményeként adatbázist építenek, ill. az anyag egy részéről nyomtatott segédlet is napvilágot látott, ill. újabb munkák megjelenése várható (43–46).

A következő nagyobb egység az Österreichische Geheime Staatsregistratur (Repertorium N) nevet hordozza. E furcsának tűnő elnevezés alatt lényegében a Lipót kori Osztrák Udvari Kancellária iratanyagának jelentős része rejtőzik számos magyar vonatkozással, amelyekről Buzási János készített részletes jegyzéket (47). A magyar vonatkozások többsége mikrofilmezésre már került.

A Habsburg-birodalom átszervezései sorában fontos szerepet játszott az Államkancellária létrehozása (1742), amely a külügyek irányítását vette át az Osztrák Udvari Kancelláriától, a Birodalmi Kancelláriától, ill. a keleti diplomácia vezetését a Haditanácstól. A Staatskanzlei iratanyagáról sajnos még nem rendelkezünk olyan részletes feltárással, mint a birodalmi levéltárakról, viszont levéltári segédletei közül néhány megtalálható a MOL Központi Könyvtárában (Függelék I.). Az Államkancellária működéséről Josef K. Mayr monográfiája, ill. Erwin Matsch művének idevágó fejezete ad eligazítást.²⁹

A Staatskanzlei utóda, a Ministerium des Äußern, azaz a Külügyminisztérium (1848–1918) esetében lényegesen jobb a helyzet, egyrészt, mert a levéltári anyag tekintélyes hányada már mikrofilmre került, másrészt a három részre tagolt levéltár legfontosabb részét képező Politisches Archiv esetében a készített részletes raktári jegyzék (Aufstellungsverzeichnis) megtalálható a MOL Központi

28 Gross, Lothar: Die Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei von 1559 bis 1906. Wien, 1933. (Inventare österreichischer staatlicher Archive V/1.) — A birodalmi tanácsról: Gschliesser, Oswald: Der Reichshofrat. Bedeutung und Verfassung. Schicksal und Besetzung einer obersten Reichsbehörde von 1559 bis 1806. Wien, 1942. (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs 33.)

29 A Metternich korabeli Államkancelláriáról: Mayr, Josef Karl: Geschichte der österreichischen Staatskanzlei im Zeitalter des Fürsten Metternich. Wien, 1935. (Inventare österreichischer staatlicher Archive V/2.) — Továbbá haszonnal forgatható Erwin Matsch két kiadást is megért könyve: Matsch, Erwin, Der auswärtige Dienst von Österreich(-Ungarn) 1720–1920. Wien-Köln-Graz, 1980., 50–83. p.

Könyvtárában. A Robert Stropp által készített jegyzék érdemi része nyomtatásban is megjelent az Osztrák Állami Levéltár folyóiratában (48). A Monarchia külügyi anyaga az egyik legnépszerűbb, a kutatás által leggyakrabban használt anyag, bár az utóbbi évtizedben mind az osztrák, mind a magyar történettudományban kisebb érdeklődés mutatkozik az 1867–1918 közötti kor problematikája iránt. Az osztrák-magyar történettudomány egyetlen közös projektje is a Monarchia külügyi anyagához kapcsolódik. Az itt őrzött közös minisztertanácsi jegyzőkönyvek kiadása az 1960-as évek óta tárgya a két ország együttműködésének. Eddig négy kötet jelent meg a sorozatban, amely várhatóan még ebben az évtizedben le fog záródni.³⁰ Somogyi Éva monográfiája, ill. Komjáthy Miklós tanulmányai alapos bevezetőt nyújtanak a közös minisztertanács működésébe.³¹

A külügyi kormányzat nem politikai, adminisztratív jellegű ügyeit őrző Administrative Registratur jegyzéke nyomtatásban is megjelent a Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. (MÖStA) lapjain (49). A Külügyminisztérium ügymenetéről külön tanulmány is készült egy egykori tisztviselő tollából, amely az ügyiratok útjáról igen hasznos információkat közöl.³² Helmut Rumpler munkája, amely a Habsburger Monarchie idevágó kötetének fejezeténeként látott napvilágot, szintén fontos információkhoz juttat a minisztérium működéséről, ill. személyzetére vonatkozólag.³³ Sajnos magyar nyelvű összefoglaló tanulmányt

-
- 30 „Die Protokolle des gemeinsamen Ministerrates der österreichisch-ungarischen Monarchie 1867–1918” eddig megjelent kötetei: III. *Somogyi Éva*: Die Protokolle des gemeinsamen Ministerrates des österreichisch-ungarischen Monarchie 1867–1870. Bp., 1999. — IV. *Diószegi István*: Die Protokolle des gemeinsamen Ministerrates des österreichisch-ungarischen Monarchie 1883–1895. Bp., 1993. — V. *Somogyi Éva*: Die Protokolle des gemeinsamen Ministerrates der österreichisch-ungarischen Monarchie 1896–1907. Bp., 1991. — *Komjáthy Miklós*: Protokolle des gemeinsamen Ministerrates der Österreich-Ungarischen Monarchie 1914–1918. Bp., 1966.
- 31 *Somogyi Éva*: Kormányzati rendszer a dualista Habsburg Monarchiában. (A közös minisztertanács, 1867–1906). Bp. 1996. (História könyvtár, Monográfiák.) — *Komjáthy Miklós*: Die organisatorischen Probleme des Gemeinsamen Ministerrates im Spiegel der Ministerratsprotokolle. Bp., 1961 (Studia Historica 51) *Uő*: A közös külügyminiszteri állás kialakulása és funkciója. In: Levéltári Szemle 15. (1965) 4. sz. 37–74. p. — *Uő*: A közös minisztertanács a világháború korában. Irattani és forrástani megjegyzések. In: Levéltári Szemle 16. (1966) 1. sz. 43–114. p.
- 32 *Wiedermayer, Rudolf*: Geschäftsgang des k.u.k. Ministeriums des Äussern 1908–1918. In: Archivalische Zeitschrift 40. (1931) 131–152. p. — Hasznosan forgatható továbbá Erwin Matsch fentebb már idézett műve.
- 33 *Rumpler, Helmut*: Die rechtlich organisatorischen und sozialen Rahmenbedingungen für die Aussenpolitik der Habsburger Monarchie 1848–1918. Die Habsburger Monarchie Bd.VI/1. Hrsg. von Adam Wandruszka und Peter Urbanitsch. Wien, 1989., 1–121. p.

az olvasó figyelmébe nem tudunk ajánlani. A külügyminisztérium tisztviselőiről, legalábbis 1896 után, a minisztérium által magyar és német nyelven nyomtatásban kiadott évkönyveiben közölt életrajzok adnak megbízható alapszolgáltatásokat.³⁴ A vezető magyar származású diplomatákról Somogyi Éva készített több tanulmányt.³⁵

A külügyminisztériumi levéltár harmadik egységének az Informationsbüro tekinthető, amely lényegében államrendészeti, rosszízű szóval élve államvédelmi feladatokat látott el, és a külföldi, birodalom ellen irányuló mozgalmak feltárása és megfigyelése volt a feladata. Az Informationsbüro legizgalmasabb része, az 1848–1867 iratanyag, amely még a különböző neoabszolutista rendvédelmi minisztériumok működése során keletkezett, és amely azok megszüntetése után került előíratként a külügyminisztérium őrzetébe. Ez az anyag sok-sok magyar vonatkozást tartalmaz, úgy az 1848 utáni belföldi, mint külföldi, emigrációs mozgalmakra vonatkozólag, bár az iratok egy részét a kiegyezést követően megsemmisítették. Az 1849–1909 közötti évek indexei már filmezésre kerültek. Így a kutató még elutazása előtt kontrollálhatja, hogy a keresett személyről készült-e egyáltalában akta. Sajnos sok ügyirat nem az eredeti helyén van, hanem más ügyirat mellé csatolták be, és visszahelyezésükre pedig nem került sor, ezért nagyon fontos az egykorú elenchesok használata, amelyek pontos felvilágosítást adnak egy-egy ügyirat hollétéről. Jelentős segítséget nyújthat a kutatásban, hogy az 1848–1867 közötti aktagyűjtemény magyar vonatkozásait Ress Imre volt levéltári delegátus kigyűjtötte. A jegyzék elektronikus változata megtalálható a bécsi levéltári segédleteket tartalmazó CD-Romon.³⁶

A külügyminisztériumi iratanyagot jól kiegészítő követségi és konzulátusi levéltárak kutatási lehetőségei lényegesen rosszabbak. Jóllehet a diplomáciai jelentések jelentős része megtalálható bennük fogalmazványban, ill. a küldött utasítások eredeti példánya, így a központi iratanyagban meglévő esetleges lyukakat remekül ki lehet tölteni velük, rendezésük és feltárásuk még csak részben történt meg. Nagy fájdalom, hogy éppen a két legjelentősebb, és tegyük hozzá mindjárt két legnagyobb követségi levéltár, a római és a konstantinápolyi levéltár

34 Jahrbuch des k. k. auswärtigen Dienstes, 1896–1917 — Magyar változata: A cs. és kir. külügyi szolgálat évkönyve, 1896–1917.

35 E tanulmányok összegyűjtve megjelentek: *Somogyi Éva: Hagyomány és átalakulás. Állam és bürokrácia a dualista Habsburg Monarchiában. Bp., 2006. Uő: Im Dienst der Monarchie oder der Nation? Ungarische Führungsbeamte am Ballhausplatz. In: Österreichische Osthefte 44. (2002) 595–626. p.*

36 A segédlet egy gépelt példánya a levéltári kirendeltségen megtalálható.

rendezése nem fejeződött még be, anyaguk ezért csak részben használható. Sajnos viszonylag kevés képviselőről jelent meg nyomtatott feldolgozás, és a levéltári anyag feltártsági foka miatt nagyon kevésről készült mikrofilm is. E tekintetben leginkább Rudolf Agstner munkássága érdemel említést, aki konzulok, ill. a konzulátusi épületek történetére specializálódott és e témakörökben számtalan tanulmányt tett közzé eddig a követségi és konzulátusi levéltárak kevéssé használt I forrásanyagára alapozva.³⁷

Rudolf Agstner a közeljövőben tervezi egy nagyobb konzuli életrajzi lexikon közzétételét. Az Osztrák-Magyar Monarchia számára igen fontos Balkánon működő konzuli képviselők feldolgozása sem történt meg teljes egészében, az eddigi eredményeket délkelet-európai súlyponttal azonban röviden számba vette Leopold Kammerhofer.³⁸ Gerhard Rill a boszniai konzuli bíraskodásról publikált tanulmányt.³⁹ Erwin A. Schmidl az Afrika déli részén működő konzulátusokkal foglalkozott.⁴⁰ A Szentföldi képviselő működéséről külön forráskötet jelent

-
- 37 Néhány munka az igen kiterjedt publikációs tevékenységből: *Rudolf Agstner*: Das Hotel Maignon als k.u.k. Botschaft in Paris. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 41. (1990) 215–263. p.; *Uő*: Von der k.k. Konsularagentie zum Österreichischen Generalkonsulat. Österreich(-Ungarn) und Alexandrien 1763–1993. Kairo, 1993.; *Uő*: Von der k.u.k. Diplomatischen Agentie zur österreichischen Botschaft in Sofia. Österreichische Präsenz in der bulgarischen Hauptstadt 1879–1993. Kairo, 1993.; *Uő*: Die k.k. österreichisches bzw. k.u.k. österreichisch-ungarisches Konsulate in Italien und Malta 1752–1915. In: Römische Historische Mitteilungen 44. (2002.) 509–552. p.; *Uő*: Austria(-Hungary) and her diplomatic and consular missions in Mexico and Guatemala. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 52. (2007) 273–315. p.; *Uő*: Österreich(-Ungarn) und seine Konsulate in Bulgarien 1844–1918. Eine Spurensuche in Burgas, Plovdiv, Rose, Sofia, Varna und Wien. In: Österreich und Bulgarien 1878–2008. Geschichte und Gegenwart. Hg: Peter Bachmaier, Andreas Schwarcz, Antoaneta Tscholakowa. Wien, 2008. 17–43. p.; *Uő*: „Die Errichtung eines österreichischen General-Consulats in Constantinopel hat auf sich zu beruhen [...]” Zur Geschichte der österreichischen (österreichisch-ungarischen) Konsulate in der Türkei 1718–1918. In: K. (u.) k. Präsenz im Osmanischen Reich. Hg: Rudolf Agstner — Elmar Samsinger. Wien-Berlin, 2010., 137–174. p.
- 38 *Kammerhofer, Leopold*: Das Konsularwesen der Habsburgermonarchie (1752–1918). Ein Überblick mit Schwerpunkt auf Südosteuropa. Der Weg führt über Österreich... Zur Geschichte des Verkehrs- und Nachrichtenwesens von und nach Südosteuropa (18. Jahrhundert bis zur Gegenwart). Hrsg. Harald Heppner. Wien-Köln-Weimar 1997., 7–35. p.
- 39 Rill, Gerhard: Zur Geschichte der österreichischen Konsulargerichtsbarkeit in Bosnien. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 30. (1977) 153–190. p.
- 40 *Schmidl, Erwin A.*: Zur Geschichte der k.(u.k.) Konsularvertretungen im südlichen Afrika bis zum Ersten Weltkrieg. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 38. (1985) 223–273. p.

meg.⁴¹ A konzuli szolgálat szabályrendszerére mindmáig nélkülözhetetlen Josef Malfatti szerkesztésében az 1870-es években megjelent kézikönyv.⁴² Nem minden diplomáciai képviselő anyaga került be a HHStA-ba, az I. világháború kitörésekor lefoglalt képviselői levéltárak közül több még most is a célszág levéltárában található. A mind a mai napig Szicíliában maradt palermói főkonzulátusról közölt ismertető cikket Giuseppe Lo Giudice.⁴³

A Staatenabteilung furcsa elnevése alatt a különböző kancelláriák, az Udvari Kancellária, a Birodalmi Kancellária, és az Osztrák(-Cseh) Udvari Kancellária diplomáciai jellegű iratainak pertinencia alapon létrehozott gyűjteményei találhatóak az 1521/1526–1848 közötti időből. Közük több, a magyar történelem számára igen fontos állag található, így mindenekelőtt a Türkei I., régi nevén a Turcica, amely a császári követ Konstantinápolyból írt jelentéseit, ill. a 16–17. század esetében a budai pasa és a császári kormányzervek közötti érintkezés iratait tartalmazza. Az évrendezett iratanyag az 1980-as évek folyamán teljes egészében mikrofilmre került, és így Budapesten is elérhető. Az utóbbi tíz évben a delegátus megkezdte Turica anyag lajstromozását, amelyből eddig 118 doboz készült el. A jegyzék adatbázissá alakított formában szintén megtalálható a bécsi segédleteket tartalmazó, már említett CD-Romon. Ernst Dietrich Petritsch, a HHStA levéltárosa megkezdte az Osztrák Állami Levéltár oszmán személyektől származó, az oszmán-török és más nyelvű dokumentumainak kivonatos formában történő közlését (54, 55). E vállalkozás, amely javarészt a Turcica, a Türkische Urkunden, Ungarische Akten (Hungarica) állagra épül, igen hasznos segítséget szolgáltat a témával foglalkozóknak. A Turcica mellett történelmünk számára még két állag igen fontos a Staatenabteilung anyagából, az ún. Romana és az ún. Polonica állagok. A Romana foglalja magában a birodalom pápasággal folytatott diplomáciai érintkezésének emlékeit, így igen sok magyar vonatkozást is tartalmaz. A Polonica állag az intenzív magyarul, ill. lengyelül folytatott kapcsolatok miatt lehet érdekes, különösen a XVI. században. Hasznos információ, hogy a bécsi levéltár őriz egy többé-kevésbé teljes, 19. században készült sorozatot a bécsi császári udvarban működő velencei követ jelentéseiről (Dispacci di Germania).

41 Österreich und das Heilige Land. Ausgewählte Konsulatsdokumente aus Jerusalem 1849–1917. Hrsg. von Mordechai Elian unter Mitarbeit Barbara Haider. Wien, 2000.

42 *Malfatti, Josef von*: Handbuch des österreich-ungarischen Konsularwesens. Bd. 1–2. Wien 1879–1883. p.

43 *Giuseppe Lo Giudice*: Il consolato d' Austria Ungheria in Sicilia dal 1861 al 1914. In: Annali Dipartamento di Scienze Storiche, Università di Catania 80 (1981) 9–83. p.

Ez főleg akkor hasznos, ha tehát valaki nem tud Velencébe utazni, vagy esetleg különböző állagvédelmi okok miatt az eredeti kézirat ott nem hozzáférhető.

A Staatskanzleihez és a birodalmi levéltárakhoz kapcsolódik a következő egység, amely egy hadtörténeti jelentőségű sorozatot (Kriegsakten), és két diplomáciai sorozatot (Große Korrespondenz, Collection diplomatique) foglal magában. A Kriegsaktenről, amely lényegében a Reichshofkanzlei, ill. kisebb részben a Staatskanzlei katonai vonatkozású iratainak gyűjteménye, jó áttekintést ad Walter Ernst Heydendorff cikke a levéltár folyóiratában (56). A Große Korrespondenz, amely különböző államférfiak, diplomaták hivatalos, ill. félhivatalos levelezését, foglalja magában főleg a 18. századból, köztük pl. Szavojai Jenő herceg nem katonai vonatkozású levelezését, segédlete hozzáférhető a MOL Központi Könyvtárában.

Az uralkodócsalád levéltárai (Habsburg-, Lotharingiai-, Esterházy-családi levéltárak) és különböző főhercegi irathagyatékok tartalmáról csak viszonylag kevés információ nyerhető itthon a Bittner-féle Gesamtinventaron kívül (27). A Habsburgok családi levéltárának régebbi iratait, pontosabban azt, amit annak neveznek, utólag gyűjtötték össze különböző hivatalok irattáraiból, tehát nem szervesen képződött levéltári anyagról van szó. A Lothringisches Familienarchivról a kutató már a Gesamtinventarból jó áttekintést kaphat, amelyet Jakob Seidl cikke tovább mélyít (60). A Habsburg-levéltárakhoz csatlakozó hagyatékok közül az egyik legérdekesebb Ferenc Ferdinánd főherceg hagyatéka (ún. Depot Hohenberg), amely a magyarokat nem túlságosan szerető trónörökös politikai elképzelései, gondosan felépített kapcsolatrendszere megismerése szempontjából fontos (57, 58).⁴⁴

Az uralkodó mellett működő ún. Kabineti Iroda (Kabinettskanzlei) működésénél keletkezett levéltár (Kabinettsarchiv) a birodalom XVIII–XX. századi történetére vonatkozólag őriz elsőrendű fontosságú forrásokat. A kabineti iroda történetét a Haus-, Hof- und Staatsarchiv egyik legkiválóbb levéltárosa, Fritz Reinöhl dolgozta fel külön monográfiában.⁴⁵ A kabineti levéltár általános történetéről, ill. II. világháború alatti sorsáról Anna Coreth említett cikke ad áttekintést (61). A kabineti levéltár részeként őrzik az uralkodó mellett működő tanácsadó szervek levéltárait, így a II. világháborúban sajnálatosan

44 Ferenc Ferdinánd hagyatékának egy része minden jel szerint még mindig a család birtokában van, ennek nagyságáról és jellegéről sajnos nem áll rendelkezésre információ. A HHStA-ban őrzött hagyatékok mellett mindenképpen érdemes a főherceg személye és politikája iránt érdeklődő kutatóknak a Kriegsarchivban őrzött főhercegi katonai irodában is kutatni (133).

45 *Reinöhl, Fritz*: Geschichte des k.u.k. Kabinettskanzlei. Wien, 1963.

elpusztult Staatsrat megmaradt anyagát, a protokollum sorozatot és az 1834 utáni aktákat. Az Államtanács anyagából 1945 előtt készült publikációk az eredeti iratok hiányában alaposan felértékelődtek. Magyar részről Ember Győző és Csapodi Csaba munkássága emelhető ki, akik még a sörtetlen levéltári anyagot használták.⁴⁶ A későbbi tanácsadó szervek közül a Staatskonferenz (alapítva 1809) magyar vonatkozású anyagáról részletes Hungarica-jegyzék készült Ress Imre és Pajkossy Gábor közreműködésével (62).⁴⁷ A segédlet újdonsága, hogy nem csupán az iratot ismerteti, hanem megadja azt is, hogy a MOL Mikrofilmtárának melyik tekercsen található meg az akta mikrofilmfelvétele. Ily módon egyaránt használható az eredeti iratanyagban, illetve mikrofilmen való kutatáskor. A neoabszolutizmus idején működött Reichsrat (1851–1860), verstärkter Reichsrat (1860–1861), jüngerer Staatsrat (1861–1865) anyagáról szintén Ress Imre készített Hungarica-jegyzéket, amely az említett bécsi segédleteket tartalmazó CD-Romon adatbázisformába szerkesztve megtalálható. A neoabszolutizmus-kori Reichsrat történetét Karl Kazbunda, a Haus-, Hof- und Staatsarchiv egykori cseh levéltárosa dolgozta fel.⁴⁸

A dualizmus története számára oly fontos Kabinettskanzlei-Vorträge sorozat sajnos még nagyon kevésbé feldolgozott. Az uralkodó elé kerülő előterjesztések a dualizmus-kori miniszteriális anyag pusztulása miatt értékelődtek fel. Az elpusztult minisztériumi levéltárak esetében szinte ez az iratsorozat az egyetlen esély, hogy a minisztérium működésének legalább bizonyos aspektusairól képet kapjunk. Jól feltárt, és mindig is a történeti érdeklődés középpontjában állt az ún. Geheimakten, amely filmezve is hozzáférhető Budapesten, illetőleg a magyar vonatkozású iratairól külön jegyzék készült. A Geheimakten jelentőségét az adja,

46 *Ember Győző*: Die österreichische Staatsrat und die ungarische Verfassung 1761–1768. In: Acta Historica 1959–1960. vol. VI. No.1–2. 105–153. p., No.3–4 331–371. p., vol. VII. No.1–2. 149–182. *Uő*: Magyarország és Államtanács első tagjai. In: Századok 69. (1935. évi pótfüzet) 554–664. p. Az Államtanács hivataltörténeti feldolgozása: *Hock, Karl – Bidermann, H. I.*: Der österreichische Staatsrat 1760–1848. Wien, 1879. — Egy további terjedelmes, nyomdakésznek nevezhető monográfia a Staatsrat 1761–1766 közötti időszakáról Ember Győző hagyatékában található. Sajnos az Ember Győző által készített kivonatok, vagy esetleg teljesszövegű másolatok egyelőre nem kerültek elő, mintahogy hiányzik az a többszáz másolat is, amelyet Ember Győző az 1960-as évek elején Csapody Csabától vásárolt meg.

47 Cseh nyelvű ismertetés Staatskonferenzzel: *Motouš, Bohuslav*: Státní konference (1809–1848). In: Časopis archivní koly 12. (1934) 1–62. p.

48 Archiv rakouského ústavoděrného říšského snmu (1848/49), rakouské říšské rady (1851–1861) a rozmozené rady říšské (1860/61). In: Časopis archivní koly 2. (1924) 44–111. p. A cseh nyelvű tanulmány gépelt német fordítása megtalálható a Haus-, Hof- und Staatsarchiv Könyvtárában (BI 1867/1a).

hogy magában foglalja a forradalmi évek osztrák miniszterelnökének, Felix Schwarzenbergnek (1849–1852) a hagyatékát. Ezen állag magyar vonatkozásairól szintén készült Hungarica-jegyzék, amely felkerült a bécsi segédleteket tartalmazó adatbázisra.

Az udvari levéltárak elsősorban a művészettörténettel és a művelődéstörténet más ágaival foglalkozó kutatók érdeklődését keltették fel. Számos kisebb-nagyobb ilyen jellegű publikáció jelent meg a császári gyűjtemények, majd a Kunsthistorisches Museum évkönyvében, ill. önállóan.⁴⁹ Az udvar mint társadalmi közeg, fontos politikai színtér iránt csupán az utóbbi időben ébredt érdeklődés. Egy néhány évvel ezelőtt tartott levéltári szeminárium a Habsburg udvart az ott folytatott udvari ceremóniákról vezetett jegyzőkönyveken át próbálta megragadni. A szeminárium nyomán kiadott tanulmánykötet jó kiindulást jelenthet több kérdésben.⁵⁰ A kamarási szolgálaton át elemzi Mark Hengerer az udvar és a nemesség kapcsolatát a 17. század közepén.⁵¹ Egészen speciális udvari szolgálatról, a 17. századi udvarhölgyekről írt könyvet Kathrin Keller.⁵² Ferenc József kori császári és királyi udvartartás működéséről informatív, igen jól kezelhető, pontos áttekintést ad Martina Winkelhofer monográfiája, amelyet minden érdeklődőnek mint elsődleges irodalom ajánlható.⁵³

Friedrich Freiherr von Haan publikációja hasznos segítséget jelent a HHStA udvari levéltáraihoz csatolt, eredetileg az alsó-ausztriai tartományi marsalli hivatal őrizetében lévő végrendeletek kutatásához, amely számos birodalmi szinten is

49 *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des ah. Kaiserhauses (1883–1923/1925.)*, *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen in Wien (1926 ff.)*. — Továbbá: *Pillich, Walter*: Kunstregesten aus den Hofparteiprotokollen des Obersthofmeisteramtes von 1638–1780. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 12. (1959) 448–478. p., 13. (1960) 518–560. p., 16 (1963) 472–500. p., 17/18. (1964/1965) 639–672. p., 19. (1966) 511–539. p. (Register).

50 *Pangerl, Irmgard – Scheutz, Martin – Winkelbauer, Martin*: Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652–1800). Eine Annäherung. Wien, 2007. (Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte 47., ill. Forschungen zur Landeskunde niederösterreich 38.) — Ebből a vállakozásból nőtt ki a XVII–XVIII. századi udvari instrukciókat tartalmazó forráskötet: *Scheutz, Martin – Wührer, Jakob*: Zu Diensten Ihrer Majestät. Hofordnungen und Instruktionsbücher am frühneuzeitlichen Wiener Hof. Wien, 2011. (Quelleneditionen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung.)

51 *Hengerer, Mark*: Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne. Konstanz, 2004. (Historische Kulturwissenschaft 4.)

52 *Keller, Katrin*: Hofdamen. Amsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts. Wien-Köln-Weimar, 2005.

53 *Winkelhofer, Martina*: Der Alltag des Kaisers. Franz Joseph und sein Hof. Innsbruck-Wien, 2010.

fontos udvari, katonai személyiség végrendeletét, köztük néhány magyarét is tartalmazza (66).

A további fond csoportok közül fontos kiemelni az oklevélsorozatokat, különösen az Allgemeine Urkundenreihe, amelynek magyar vonatkozású középkori okleveleiről már az 1950-es években jegyzék készült, majd mikrofilmfelvételek, amelyek nagyításai bekerültek a Diplomatikai Fényképgyűjtemény anyagai közé, és amely ily módon a MOL digitalizálási akciójának részeseivé váltak. A MOL mikrofilmes segédletei között található jegyzék lényegében a Has-, Hof- und Staatsarchiv segédletei közé tartozó, nagyon jól forgatható magyar oklevélműtató (repertórium) középkori részének kivonata. A formai alapon (1918-ig tart!) rendezett sorozat újkori része kevésbé ismert. Mintegy 200 magyar vonatkozású oklevél található a sorozat 1526 utáni részében, köztük több békeszerződés, mint a nagyváradi béke (1538), a bécsi béke (1606), a linzi béke (1645), a szatmári béke (1711) eredeti példánya. Az Allgemeine Urkundenreihe 1526 utáni magyar vonatkozásai teljes körű feltárása még nem történt meg.

Szintén formai alapon állították fel a levéltár kb. 3000 kötetből álló kéziratgyűjteményét (Handschriftensammlung), amelynek katalógusa két kötetben Constantin von Böhm jóvoltából meg is jelent még az 1870-es években (69). E katalógus alapján dolgozva készítette el Csontos János a maga válogatását a magyar vonatkozású kéziratokról (70). Szintén múlt századi publikáció Krafft műve a Keleti Akadémia arab, perzsa, török kézíratairól, amely gyűjtemény azután a levéltárba került át (71).

A pertinencia alapon felállított Ungarische Akten sorozat jelentősége a magyar történetre, különösen a XVI–XVII. századi történetre nézve felbecsülhetetlen. A négy iratsorozatra tagolódó állag legfontosabb sorozatához, az ún. általános iratokhoz (Allgemeine Akten, Fasc. 1–262) Buzási János készített tematikus leltárat. A nyomtatott leltárból és a gépelt/kézírtos cédulakatalógusból álló segédlet nagyon jól használható, főleg tematikus kutatások esetében (72). A cédulakatalógus egy példánya megtalálható a MOL-ban a mikrofilmes segédletek között, másik példánya a Bécsi Levéltári Kirendeltségen tanulmányozható. A cédulakatalógus adatbázisba szerkesztett változata megtalálható a többször említett bécsi segédleteket tartalmazó CD-Romon. A kisebb sorozatok közül a Specialia sorozat (Fasc. 263–377) foglalja magában a Wesselényi-féle rendi szervezkedés alkalmával elkobzott iratokat, ill. a résztvevők letartóztatás azután folytatott vizsgálatok iratait (Fasc. 282–330). Ez az állag is nagyobb részt lajstromozásra került, a készített kivonatok megtalálhatók az adatbázisban (utolsó huszonhárom fascikulus feldolgozása van még hátra: Fasc. 355–377). Az országgyűlési iratokat tartalmazó Comitalia állag lajstroma az adatbázisba már

bekerült (Fasc. 378–417M). A sok érdekes anyagot magában foglaló Miscellanea gyűjteményhez hasonló módon készült segédlet (Fasc. 418–434).

A családi levéltárak, hagyatékok, gyűjtemények⁵⁴ csoportjában három jelentősebb magyar levéltár található: a Csáky család szepesmindszenti levéltára (76), az Erdődy család levéltárának egy része, valamint a Pálffy család vöröskői levéltárának mintegy 100 dobozos töredéke.⁵⁵ A magyar kutatók között különösen az Erdődy család levéltára élvez nagy népszerűséget, leginkább a mintegy 2000 darabból álló középkori, legalább 3000 oklevélszöveget tartalmazó oklevélgyűjtemény okán, amely a legnagyobb oklevélegyűttes, amely nem található meg a Magyar Országos Levéltár adatbázisában.⁵⁶ Az osztrák családi levéltárak közül jelentősége miatt az Auersperg család, a Breuner család (Schlossarchiv Grafenegg)⁵⁷, a Falkenhayn család (Schlossarchiv Walpersdorf), a Khevenhüller család, a Schallenberg család (Schlossarchiv Rosenau), a Sinzendorf család (Schlossarchiv Jaidhof) levéltára említhető meg. A levéltár őrizetébe került személyi hagyatékok részint politikusi (pl. Alois Lexa Frh. von Aehrenthal külügyminiszter, Berchtold külügyminiszter, Mérey Kajetán külügyminisztériumi tisztviselő stb.), részint levéltáros-történeti hagyatékok (pl.

54 A politikai jelentőségű személyi hagyatékokra vonatkozólag mindmáig haszonnal forgatható *Fritz Renöhl* összeállítása: Politische Nachlässe des 19. Jahrhunderts in den staatlichen Archiven Österreichs. In: Korrespondenzblatt des Gesamtvereins des deutschen Geschichts- und Altertumsvereine (1926) 210–220. p.

55 Az Erdődy család galgóci levéltárának másik részét a Szlovák Központi Levéltár őrzi Pozsonyban. Ismertetését lásd *Kosáry Domokos*: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I. Bp., 1970 656–658. p. Továbbá Státny Slovensky Ústredny Archiv v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch. I. Oddelenie Feudalizmu. Spracovali František Sedlák, Juraj udel A František Palko. Bratislava, 1964. 3252. p. A Pálffy család vöröskői levéltárának egy része szintén Pozsonyban található. Erre vonatkozólag lásd Kosáry i. m. 715–718. p., idézett Sprievodca I. 89–174. p. Régebbi ismertetés *Málnási Ödön*: A hg. és gr. Pálffy család vöröskői és bazini levéltára. Homok, 1933. Fontos publikációk a Pálffy levéltár anyagából: *Jedlicska Pál*: Eredeti részletek a gr. Pálffy család okmánytárához, 1401–1653, és gr. Pálffyak életrajzi vázlatai. Bp., 1910., valamint *Uő*: Adatok erdődi gr. Pálffy Miklós, a győri hősnek életrajza és korához, 1552–1600. Eger, 1897. A Csáky család szepesmindszenti levéltárára lásd a bibliográfiában szereplő Fügedi Erik cikket (49).

56 Néhány friss kutatási eredmény, ill. kutatási jelentés: *Benda Borbála–Koltai András*: Kutatások az Erdődy család bécsi levéltárában. In: *Lymbus* (2008) 429–460. p.; *Kis Péter*: Kiadatlan oklevelek az Erdődy család Bécsben őrzött levéltárából (1251–1297). In: *Levéltári Közlemények* 75. (2004) 65–81. p.; *Kis Péter*: Bakócz Tamás házingatlanaira vonatkozó oklevelek az Erdődy család bécsi levéltárából 1464–1518. In: *Fons* 12. (2005) 399–421. p.

57 Az osztrák gyakorlat szerint a legtöbb családi levéltár nevét nem a tulajdonos családról, hanem az őrzőhelyről kapta.

Hans Schlitter, Ludwig Bittner, Lothar Gross hagyatéka). Nyomatott ismertetés eddig csak kevésről jelent meg (pl. Sinzendorf család jaidhofi levéltáráról: 77), viszont az utóbbi időben a hagyatékok rendezése nagy erővel indult meg és már számos hagyatékké jegyzeke került feltöltésre a levéltár elektronikus rendszerébe.

A családi levéltárak esetében fontos tudnivaló, hogy jelentős részük továbbra is magántulajdonban maradt, ami azt jelenti, hogy csak a család engedélyével lehet a levéltári anyagban kutatni. A tervezett kutatás megkezdése előtt érdemes tehát tájékozódni a levéltár használata ügyébe. Ez azért is tanácsos, mert az engedélyezési eljárás néha hosszabb időt vesz igénybe. Számos családi levéltár nem is központi levéltárban került letétbe, hanem a tartományi levéltárakban (Landesarchive) található, ill. nem egy esetben Csehországba kell ahhoz utazni, hogy a magyar történelemben is jelentős szerepet játszó osztrák családok levéltárát tanulmányozhassuk, nem is beszélve arról, hogy még mindig mintegy 50-60 családi levéltár a tulajdonos kezelésében található. A közel múltban indult el az Österreichisches Staatsarchiv által irányított projekt, amely célul tűzte ki az Ausztriában található családi levéltárak kataszterszerű felmérését.

Néhány szó erejéig érdemes a Haus-, Hof- und Staatsarchiv könyvtáráról is megemlékezni, amely három egységből áll, úgymint a levéltár tulajdonképpeni könyvtárából, a Monarchia külügyminisztériumának könyvtárából, valamint a Konsularakademie (megszüntetve 1949-ben) könyvtárának mintegy 8000 kötetes részéből.⁵⁸ A Külügyminisztérium könyvtáráról nyomatott katalógus áll rendelkezésre.⁵⁹ Az 1999–2003 közötti felújítás után a Konsularakademie és a Külügyminisztérium könyvtára a központi épületben maradt, és a központi könyvtár részlegeként használható.

A Haus-, Hof- und Staatsarchiv a két világháború között saját folyóirattal rendelkezett, amely *Historische Blätter* néven jelent meg. A folyóiratban főként a munkatársak publikációi láttak napvilágot, számos esetben a levéltárban őrzött iratanyagot véve közléseiknek alapul. A periodikához melléklet is tartozott, amelyben több levéltári inventárium, ismertetés jelent meg.⁶⁰

58 A Konsularakademie levéltári anyagát szintén a levéltárban őrzik. Az intézet történetére: A cs. és kir. konzuli akadémia 1754-től 1904-ig. Emlékirat az akadémia fennállásának és új épülete megnyitásának ünnepe alkalmából. Bécs, 1904. — Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien. Hg. von Oliver Rathkolb. Innsbruck, Wien, 2005. — A levéltári anyag rövid ismertetését Vera Ahamer végezte el (78).

59 Katalog der Bibliothek des K. u. K. Ministeriums des Aeussern. Wien, 1900.

60 *Historische Blätter* 1–7. (1921–1937); *Archivalische Beilage zu den Historischen Blättern* 1–6. (1931–1932.)

Allgemeines Verwaltungsarchiv Finanz- und Hofkammerarchiv

A Habsburg-birodalom központi pénzügyigazgatásának levéltári anyagát őrző Finanz- und Hofkammerarchiv egyik feléről, a Hofkammerarchivról modern inventáriummal rendelkezünk (79). Az 1955-ben megjelent inventárium többé-kevésbé hű képet ad a levéltár felépítéséről. Ezt a képet az intézmény volt közös tisztviselőjének, a későbbi kiváló jogtörténész Eckhart Ferenc tollából a Levéltári Közleményekben 1923-ban megjelent ismertetése a magyar vonatkozások kihangsúlyozásával jól egészíti ki (81). A levéltár a magyar történelem számára fontos forrásokban is igen gazdag. A Haus-, Hof- und Staatsarchiv és a Kriegsarchiv régi állagaihoz viszonyítva az iratpusztulás a Hofkammerarchivban viszonylag csekély volt. Mivel pedig majd minden ügynek van pénzügyi vonatkozása, alig van téma, amelyre ne találna a kutató itt forrást. Sajnos a Zahlamtsbücherekről, ill. a Gedenkbücherekről megjelent ismertetéseken, illetőleg Schönherr Gyula oklevélsorozatról készített regesztáin kívül nyomtatásban alig jelent meg publikáció az egyes állagokról (88–94). A levéltárnak épített Johannesgasse-i épület építéstörténetét Lorenz Mikoletzky dolgozta fel külön tanulmányban (85).

Kevesen tudják, hogy a múlt század végén felmerült ötlet nyomán, ti. hogy a magyar vonatkozású iratokat haza kell hozni a bécsi levéltárakból, közel két évtizedig folyt igen komoly anyagfeltárás a Hofkammerarchivban.⁶¹ Az Országos Levéltár által fizetett napidíjasok, többek között Takács Sándor, Hodinka Antal, Szekfű Gyula, Miskolczy Gyula munkája nyomán igen komoly mennyiségű jegyzék készült a vegyesnek minősített, osztrák és magyar anyagot egyaránt tartalmazó állagokban.⁶² A Magyar Kamara Archivumában E 239 törzsszám alatt elhelyezett ekkor, ill. részben korábban készült iratjegyzékek, kisebb részben teljes szövegű másolatok nem csekély részben ma is jól használhatók.⁶³ Külön kiemelném a Hofffinanz-Österreich állaghoz, ill. a Familienakten, Kontrakte und Reverse, Kommerz sorozatokhoz készült rövid, de mégiscsak támpontot adó lajstromokat

61 *Szűcs László*: Adalékok a bécsi központi levéltári anyag Ausztria és Magyarország közötti felosztásának történetéhez (1875–1918). In: Levéltári Közlemények 33. (1962) 27–42. p.

62 E munkálatok nyújtottak lehetőséget huzamosabb bécsi tartózkodásra Takács Sándornak, aki azután számos tanulmányában használta fel a Hofffinanz-Ungarn és több más levéltári állagot. Munkáinak bibliográfiája megtalálható *Takács Sándor*: Művelődéstörténeti tanulmányok a XVI–XVII. századból. Szerk.: Benda Kálmán. Bp., 1961. 377–408. p. (Nemzeti könyvtár.)

63 Az állag pontos neve „A bécsi udvari kamara levéltárában őrzött iratok segédletei és másolatai 1295–1867”. A sorozat összesen 26 kötetet tartalmaz. Jegyzékét lásd: Magyar Kamara Archivuma. Repertórium. Összeállította Maksay Ferenc. Bp., 1975. 257–258. p. (Levéltári leltárak 63.)

és jegyzékeket, ill. a Gedenkbücher alsó-ausztriai sorozata első 62 kötetének (1500–1548) magyar vonatkozású iratairól készült teljes szövegű másolatokat. Néhány igen jó jegyzék található a Reprográfiai Osztály törzskönyveiben, mint a mikrofilmek kísérőjegyzékei (Instruktionen, Handschriften, Kontrakte und Reverse Liste D. Miscellanea).

A Familienakten sorozat számos főnemes, nemes, tisztviselő családra tartalmaz anyagot. Josef Kallbrunner és Julius Neukirch elkezdte az értékes családtörténeti állag publikálását regesztákban, de csak AC-ig terjedő rész jelent meg a Julius Frh. von Frank kiadásában a Senftenegger Monatsblatt hasábjain mintegy 30 rövid közleményben (95).⁶⁴

A régi, 1762-ig terjedő regisztrátúra törzset kitevő Hofffinanz sorozat magyar alsorozata, a Hofffinanz-Ungarn még az 1980-as évek elején felvételre került. A régi Hofkammer (Alte Hofkammer) központi magyar sorozatának számító sorozat lajstromozása a levéltári delegáció egyik preferált feladata, amelynek ötlete Gecsényi Lajostól származik, aki delegátusi működése alatt (1987–1994) 40 fascikulus feltárását végezte el, és amely munkát jelen sorok írója folytatta (Fasc. 41–161, 1581–1641). Az elkészített kivonatok adatbázis formában megtalálhatók a bécsi segédleteket tartalmazó CD-Romon. Sajnos a sorozat közösen vezetett segédkönyvei pénzügyi okok miatt csak részben kerültek felvételre, csupán az 1531–1613 és az 1683–1700 közötti korszak protokollumai hozzáférhetők Budapesten.

A Hofffinanz sorozat folytatását jelentő Ungarisches Camerale állag (1762–1821, 1822–1848) mikrofilmezése az utóbbi években kezdődött meg, és csak nagyon vontatottan halad előre. Eddig felvételre került az első 288 fascikulus, ami azt jelenti, hogy a tételrendbe állított anyagból csupán az első tizenkét tétel használható teljes egészében Budapesten, a 13. tétel, hagyatékokat tartalmazó anyaga csupán 1810-ig került felvételezésre. Az utóbbi években a Kirendeltség költségvetésében mikrofilmezésre szolgáló pénzösszeg gyakorlatilag megszűnt, így kérdésessé vált az egész vállalkozás sorsa. Ha az iratanyag nem is, a hozzátartozó segédkönyvek azonban már egészében felvételre kerültek és Budapesten hozzáférhetők.

A központi épületbe való költöztetésnek köszönhetően lehetőség nyílt arra, hogy az Ungarisches Camerale 1763–1821 és az 1822–1848 közötti, eddig egymástól elkülönítve kezelt iratanyaga egyesítésre kerüljön. Ez a munka pillanatnyilag még folyamatban van.

64 A kevésbé ismert közleményre Pálffy Géza hívta fel figyelmemet, akinek ezúton is köszönöm az értékes kiegészítést.

Mikrofilmen hozzáférhető Budapesten a külön sorozatban őrzött magyarországi bányászatra és pénzverésre vonatkozó iratok első sorozata (Ungarisches Münz- und Bergwesen 1500 k.1745). Ennek az iratanyagnak az első tizenkét csomójához H. Németh István készített lajstromot, amely a bécsi segédleteket tartalmazó CD-Romon található adatbázisba is beépítésre került. Az első csomó lajstroma nyomtatásban is megjelent (96).

A fontosnak ítélt iratokat az Udvari Kamara másolati kötetekbe, az ún. Gedenkbücher-be másoltatta, amelyből külön magyar sorozatot vezettek (Ungarische Gedenkbücher, 1534–1762). A Gedenkbücher sorozatról Friedrich Walter és Tomáš Knoz cikkei adnak jó áttekintést (88, 89). A magyar sorozat elérhető már mikrofilmen Budapesten. Mivel az Alsó-Ausztriai Kamara igen sok területen gyakorolt befolyást magyar ügyekre, értelemszerűen az alsó-ausztriai másolati sorozat is sok magyar vonatkozást tartalmaz (Niederösterreichische Gedenkbücher). Mint az előbb már említésre került, a kötetek első részében található magyar vonatkozásokról teljes szövegű másolat készült még a századfordulón (1500–1548, Bd. 1–62). Az 1547–1554 közötti kötetek magyar vonatkozásait Kenyeres István és Sarusi Kiss Béla tárta fel, jegyzékeik nyomtatásban is megjelentek, ill. adatbázis formájában is hozzáférhetők a CD-Romon (90, 91).

A terjedelmes Kommerz sorozatról, amely a kereskedelem szervezése mellett esetenként más gazdasági területet is átfogott, ill. annak magyar alsorozatáról külön publikáció nincs. Az iratanyag jellegéről leginkább Eckhart Ferenc munkáiból alkothatunk képet.⁶⁵

A Zahlamtsbücher sorozat kapcsán már említésre került Christian Sapper, ill. újabban Mark Hengerer ismertető cikke (92, 93). Nemcsak a Hofkammer, hanem más levéltárakban, könyvtárakban őrzött udvari számadáskönyvekre vonatkozólag még mindig használható Fleischer Gyula könyve.⁶⁶

A külön sorozatok közül teljes egészében filmezésre került az Anhang vermischter ungarischer Gegenstände. Amint neve is mutatja az állag különböző eredetű és különböző jellegű iratokat foglal magában. Egyik legértékesebb részét, az állag elején található bányavárosi iratokon kívül (r. Nr. 1–22.), egy 16–17. századi, főleg 17 század végéről származó összeírás gyűjtemény (r. Nr. 40–49.) alkotja, amelyhez jól használható jegyzék található a Levéltári leltárak

65 *Eckhart Ferenc*: A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon Mária Terézia korában. Bp., 1922. *Uő*: A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon 1780–1815. Bp., 1958.

66 *Fleischer, Julius*: Das kunstgeschichtliche Material der geheimen Kammerzählamtsbücher in den Staatlichen Archiven Wiens von 1705 bis 1790. Wien, 1932. (Quellenschriften zur Barocken Kunst in Österreich und Ungarn. Hrsg. von Anton Hekler. Bd. I.)

11. kötetében (pag. 140–170). Az első tizenöt csomóhoz Christian Sapper, a Hofkammerarchiv levéltárosa készített jól használható jegyzéket, amely szkennelt formában fel is került a már többször említett bécsi CD-Romra.

A több mint 3000 térképet és tervrajzot tartalmazó Kartensammlunghoz darabszintű cédulakatalógus áll rendelkezésre, amelyet az utóbbi évben a Staatsarchiv elektronikus rendszerébe is feltöltöttek és ezért ma már a világhálón át is elérhető.

A Finanzarchiv esetében, amelynek legnagyobb egységét az 1848–1918 között működő osztrák pénzügyminisztérium alkotja, csupán az 1909-ben megjelent inventáriumra lehet mint nyomtatott segédletre utalni, jöllehet az már csak részben használható (80).⁶⁷ A Finanzarchivhoz tartozik az Osztrák-Magyar Monarchia egykori közös pénzügyminisztériuma is (1867–1918), amelyről Walter Winkelbauer cikke ad áttekintést (83). Az 1990-es évek végén a Himmelpfortgasse-i épületből kiköltöztetett Finanzarchiv rendbetétele, nem utolsósorban Herbert Hutterer levéltáros áldozatos munkájának köszönhetően, megtörtént. Bár az újradobozolt iratanyagról nyomtatott leltár nem jelent meg, viszont a levéltár elektronikus adatbázisába feltöltésre került a Finanzarchiv raktári jegyzéke, amely jó tájékoztatást nyújt a levéltári anyagról.

A Finanz- und Hofkammerarchiv saját folyóirattal nem rendelkezett, de 1935–1941 között volt önálló publikációs sorozata, amelyben „Veröffentlichungen des Wiener Hofkammerarchivs” cím alatt öt kötet jelent meg.⁶⁸

Allgemeines Verwaltungsarchiv

A hosszú fejlődés eredményeként létrejött, mai állapotában a Lajtán túli birodalomfél levéltáraként értelmezhető Allgemeines Verwaltungsarchivról sajnos nincs modern inventárium, viszont a levéltár elektronikus adatbázisba beépített raktári jegyzékek az anyagról a Verwaltungsarchiv esetében jó áttekintést nyújtanak. A Verwaltungsarchiv magját képező régi osztrák belügyi levéltárról készült leltár az 1927-es tűzvész miatt csak korlátozott mértékben használható

67 1867–1918 között a közös pénzügyminiszter felügyelte a Hofkammerarchivot, innen van a régebbi magyar irodalomban sűrűn felbukkanó az Udvari Kamara levéltárára vonatkozó „közös pénzügyi levéltár” elnevezés.

68 Részletezésüket lásd Minerva Handbücher, Archive. Archive im deutschsprachigen Raum. Bd. II. Berlin-New York, 1974. 1075 (1).

(61). Terjedelmi korlátai ellenére is jó áttekintést ad a levéltárról Michael Göblnek a *Scrinium* hasábjain megjelent ismertetése (97).

Az utóbbi évtizedekben bekövetkezett változások közül három dolog említésre méltó. Az egyik a korábban önállóan működő, az 1950-es években önálló inventáriumot megjelentető Verkehersarchiv 1987, az új épületbe való költözés után beolvadt a Verwaltungssarchivba (103). A másik említésre méltó változás, hogy a költözés során az AVA kezeléséből 1918 utáni iratanyag az újonnan felállított Archiv der Republik hatáskörébe került át. A harmadik jelenség, a Finanz- und Hofkammerarchiv beolvasztása már említésre került. Ennek eddig a levéltári anyag vonatkozásában nem volt következménye, mivel más-más kormánysszervek működése során keletkezett az AVA és a FHKA anyaga, leszámítva egy rövid XVIII. század közepi periódust, a Directorium in publicis et cameralibus időszakát (1749–1761).

Az Allgemeines Verwaltungssarchiv állagai közül a hazai kutatás számára elsősorban a joghatóságukat Magyarországra is kiterjesztő szervek működésének eredményeként létrejöttek érdekesekek. Így pl. fontos a sajnálatos módon 1927-ben tüzkárt szenvedett Polizei- und Zensurhofstelle anyaga.⁶⁹ Még a tüzeset előtt számos országgyűlési vonatkozású, reformkori iratról készítettett másolatot Takáts Sándor. Ezek ma a Magyar Országos Levéltár Regnikoláris levéltárában található (N 119). A Takáts gyűjtemény keletkezését Pajkossy Gábor dolgozta fel külön tanulmányban.⁷⁰ Magyar szempontból fontos a neoabszolutizmus idején Magyarországon is tevékeny minisztériumok iratanyaga, amelyekből azonban az általános iratok magyar vonatkozású aktáit kiszolgáltatták. Ezek ma a Magyar Országos Levéltár abszolutizmuskori levéltárában férhetők hozzá.⁷¹ A minisztériumi ügyiratkezelés rejtelméből ad ízelítőt Berthold Waldstein-Wartenberg tanulmánya.⁷² Az Oberste Justizstelle történetét M. Friedrich

69 Benna, *Anna Hedwig*: Organisierung und Personalstand der Polizeihofstelle (1793–1848). In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 6. (1953) 197–239. p. *Kazbunda, Karl*: Organisaace a archiv nejvyšho policejního úřadu ministrstva policie (1852–1867). In: Časopis archivni koly 1. (1923) 13–50. p. (A cseh nyelvű tanulmánynak a Haus-, Hof- und Staatsarchiv könyvtárában megtalálható a német fordítása, BI 1036).

70 *Pajkossy Gábor*: A Polizeihofstelle magyar vonatkozású iratai, a Takáts Sándor gyűjtemény és a történeti kutatás. In: Levéltári Közlemények 77. (2006) 49–72. p.

71 Ismertetésüket lásd: Az abszolutizmuskori levéltár. Repertórium. 1. kötet. Szerk.: Sashegyi Oszkár. Bp., 1984., 17–59. (Levéltári leltárak 82.)

72 *Waldstein-Wartenberg, Berthold*: Die Aktenlauf im k. k. Justizministerium 1848–1918. In: MÖStA 28. (1975) 226–235. p.

Maasburg dolgozta fel.⁷³ Sajnos a „Vereinigte böhmische-österreichische Hofkanzlei” iratanyaga jelentős mértékben megsemmisült, becslések szerint mintegy 20 százaléka maradt csak meg az eredeti mennyiségnek. Ez a magyar történettudomány számára is érzékeny veszteséget jelent, mert az 1620-ban önálló hivatalná szervezett Osztrák Udvari Kancellária különösen a XVII. század második felében erőteljes befolyást gyakorolt a magyar ügyre, nem véletlen, hogy a Kollonich-féle Einrichtungswerk eredeti példánya is a kancellária levéltárában volt található.

A részpublikációk közül fontos a Karl Friedrich von Frank munkája nyomán megjelent „Standeserhebungen und Gnadenakten für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblände” című munka, amely lényegében az 1933-ban a levéltárba került Adelsarchivban található birodalmi és osztrák nemesítési ügyek jegyzékét tartalmazza (105).

A Verwaltungsarchiv őrzetében lévő hagyatékok és családi levéltárak közül a magyar történelem számára különösen érdekes Alexander Bach egykori belügyminiszter hagyatéka, amely még tartalmaz újdonságokat a magyar történettudomány számára. A családi levéltárak közül a Harrach, Trautmansdorff, a Paar, továbbá Hohenwart család levéltárai lehetnek érdekesek. Közülük a koraujkori forrásanyagban igen gazdag Harrach-levéltárról jelent meg a legtöbb ismertetés, ill. publikáció az ott levéltároskodó Ferdinand Menčik jóvoltából (109).

Kriegsarchiv

A Kriegsarchiv még az Udvari Haditanács (Hofkriegsrat) levéltáraként jött létre 1711-ben. A 1556–1918 közötti időszak központi katonai hatóságainak, a Hofkriegsratnak és a Kriegsministeriumnak irányagát őrző levéltár jelentőségét nem lehet eléggé méltatni.⁷⁴ Az intézmény szerkezetéről, történetéről jó áttekintést ad az 1955-ben megjelent kétkötetes inventárium (110). A Kriegsarchiv magyar vonatkozásait két tanulmány is számba vette (113, 114). Sajnos a Haditanács eredeti iratanyagának nagy részét még a XIX. század első felében kiselejtezték, de a fennmaradt protokollumok a Hofkammer régi regisztratúrájának protokollumsorozatával karöltve a Habsburg-birodalom, s

73 *Maasburg, M. Friedrich*: Geschichte der Obersten Justizstelle in Wien – Prag, 1894.

74 *Regele, Oskar*: Der Österreichische Hofkriegsrat 1556–1848. Wien, 1949. (Mitteilugen des Österreichischen Staatsarchivs Ergänzungsband I/1.)

ezen belül Magyarország történetének kimeríthetetlen kincsesbányáját képezik, főleg proszopográfiai, intézménytörténeti kutatások esetében megkerülhetetlenek. A protokollumok nyújtotta kutatási lehetőségekre jó, eddig kevésbé követett példa Szabó István regesztagyűjteménye. Szabó az 1670-es évtized protestáns vonatkozású eseményeit gyűjtötte ki a jegyzőkönyvsorozatból.⁷⁵ A Haditanács jegyzőkönyveihez és a megmaradt irataihoz külön tárgyi sorozatok (ún. Sonderreihen) csatlakoznak, amelyek némelyike igencsak fontos iratokat őriz (Bestellungen, Neoacquistische Subdelegation, Kanzleiarchiv stb.). Sajnos a Hadilevéltárról jelentőségéhez képest viszonylag kevés részismertetés jelent meg. Különösen azonban a koraújkor kutatóinak nem szabad azt a tényt feledni, hogy egy-egy irat ugyanolyan valószínűséggel kerülhetett a Haus-, Hof- und Staatsarchivba, mint a Hofkammerba, vagy éppen a Kriegsarchivba. Érdemes egyidejűleg mindhárom levéltárat kutatni. Az Udvari Haditanács iratanyagáról Pálffy Géza egyik tanulmánya ad gazdag irodalmi utalásokkal kiegészített áttekintést (117, 118).

A korai időszakra igen fontos ún. Alte Feldakten (XV. sz.–1913) anyaga kronologikus rendben áll. Publikált segédlete sajnos nincs. XVI. századi részének jelentős része mikrofishen hozzáférhető a budapesti Hadtörténeti Levéltárban.

Az 1848–1918 között a központi irányítást a hadügyminisztérium és az uralkodó katonai irodája (Militärkanzlei Seiner Majestät des Kaisers und Königs) látta el. Publikált segédletük nekik sincs. Rövid ismertetés csupán az 1898-tól egyre nagyobb szerepet játszó Ferenc Ferdinánd főherceg katonai irodájáról jelent meg (133). A hadügyminisztérium 1848–1888 közötti történetét Walter Wagner dolgozta fel, sajnos munkája eddig nem talált folytatóra.⁷⁶

Az egyes kisebb állagokról (Mária-Terézia rend, hagyatékok, kéziratgyűjtemény, tüzérségi levéltár stb.) az utóbbi évtizedekben számos kisebb-nagyobb ismertetés látott napvilágot a MÖStA és a Scrinium, továbbá az osztrák levéltáros szövetség folyóiratának hasábjain (127–132.). Fontos tudnivaló, hogy Peter Broucek az igen gazdag hagyatékgyűjteményhez részletes jegyzéket készített, amely azonban kéziratos formában maradván csak a levéltár kutatótermében, ill. a levéltári könyvtár olvasótermében használható. A hivaltörténeti jellegű

75 *Szabó István*: Protestáns egyháztörténeti adatok az 1670–1681. évekből a bécsi hadilevéltárból. 13. közlemény. In: Egyháztörténet (új folyam) 1. (1958) 203–230. p., 2. (1958) 132–174. p., 301–370. p.

76 *Wagner, Walter*: Geschichte des K. u. K. Kriegsministeriums. Bd. 1–2. Wien 1966–1971. (Studien zur Geschichte der österreich-ungarischen Monarchie, 5, 10.)

feldolgozások közül említésre méltó a tengerészet irányító szerveiről készített feldolgozás.⁷⁷

Zakar Péter tanulmányai a tábori püspökség működésének első szakaszát (1773–1868) tárták fel. Több tanulmány, kutatási jelentés, iratjegyzékközlés (125, 126) után a közel múltban a szerző monográfiát is publikált a császári hadsereg tábori püspökségének korai történetéről.⁷⁸

Külön is említésre méltó a levéltár rendkívül gazdag térképgyűjteménye, amelynek magyar vonatkozásairól Eperjessy Kálmán jóvoltából külön magyar jegyzékkel is rendelkezünk (140). A három katonai felmérés térképanyaga ma már Hadtörténeti Levéltár Térképtárában színes másolatban megtalálható, sőt az Arcanum kft. DVD-n is megjelentette. A mai Magyarországon lévő települések beosztásáról Csendes László és N. Ipoly Márta összeállítása tájékoztat (145).

A Kriegsarchiv kéziratos segédleteinek többsége másolatban Budapesten, a Hadilevéltár hozzáférhető, ami nagymértékben megkönnyíti a bécsi kutatóútra való felkészülést. A budapesti Hadilevéltár esetében érdemes az irányban is tájékozódni, hogy az elmúlt évtizedekben mi került mikrofilmre, ill. mikrofishre (a magyar hadilevéltár sokáig nem 35 mm-es mikrofilmeket, hanem mikrofish lapokat készítettett).

A bécsi Kriegsarchivnak nemcsak a források megőrzése, hanem azok feldolgozása is feladatai közé tartozott.⁷⁹ Ennek eredményeképpen igen tekintélyes számú hadtörténeti feldolgozás, forráskiadvány látott napvilágot a múlt század második felében.⁸⁰ A levéltár az I. világháború előtt saját, „Mitteilungen des k.k. (ab 1889) k.u.k. Kriegsarchivs” cím alatt megjelenő folyóirattal is rendelkezett.⁸¹

77 *Wagner, Walter*: Die obersten Behörden der k. u. k. Kriegsmarine 1856 bis 1918. Wien, 1961. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs Ergänzungsband 6.)

78 *Zakar Péter*: A tábori püspökség története 1773–1868. Szeged, 2010. Lásd még az újabb szakirodalomból: *Gröger, Roman-Hans – Ham, Claudia – Sammer, Alfred*: Himmel und Erde. Militärseelsorge in Österreich. Mit einem Beitrag von Julius Hanak. Graz–Köln–Wien, 2001.

79 *Regele, Oskar*: Die Geschichtsschreibung im Wiener Kriegsarchiv von 1779 (Kaiser Joseph II.) bis zum Ende des ersten Weltkrieges (1918). Festschrift des Haus-, Hof- und Staatsarchivs. Hrsg. von Leo Santifaller. Bd. 1. Wien, 1949, 732–743. p.

80 Ezek jegyzéke megtalálható Inventar II. 108–124., illetve egy része Minerva Handbücher, Archive. Archive im deutschsprachigen Raum. Bd. II. Berlin–New York, 1974, 1078–1079. p. (1).

81 A folyóiratnak 1876–1914 között 32 kötete jelent meg, méghozzá az alábbi megosztásban: Jg. 1876–1886, Neue Folge Bd. 1–12. (1887–1900), 3. Folge Bd. 1–8. (1902–1914.)

Archiv der Republik

Az Österreichisches Staatsarchiv legfiatalabb taglevéltára, amely 1983-ban jött létre. Feladata, mint neve is mutatja az I. és II. Osztrák Köztársaság iratanyagának őrzése. Az Österreichisches Staatsarchiv egyetlen levéltára, amely jelentős mértékben gyarapszik. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az 1945-ig terjedő iratanyagról jól szerkesztett, nyomtatott inventárium áll rendelkezésre (147). Az 1918–1938 közötti külpolitikai iratok gerincét őrző Neues Politisches Archiv régi segédlete másolatban megtalálható Budapesten az Országos Levéltár Központi Könyvtárában. Az akkori levéltári segédlet konkordanciával ma is jól használható. Az utóbbi években elkezdődött egy tizenkét kötetre tervezett forráskiadvány publikálása, amely az 1918–1938 közötti osztrák külpolitikát hivatott feldolgozni. Új kutatást kezdő kutatónak különösen a bevezető tanulmányok lehetnek hasznosak.⁸² Az 1999. évi osztrák szövetségi levéltári törvény szerint kutatási tilalom alá az utolsó 30 év iratai esnek, így az 1945 utáni iratanyag jelentős része már kutatható.

A magyar kutatói érdeklődés sokáig az 1918–1919-es forradalmi eseményeknek szólt. Változás csupán az elmúlt másfél évtizedben következett be, előtérbe került az 1956-os forradalom diplomáciai lecsapódása, a forradalom leverése utáni emigrációs hullám történetének feltárása.⁸³ A levéltár 1956-os forradalomra vonatkozó forrásanyagáról külön tanulmány készült (148). Gecsényi Lajos publikációinak, nem utolsósorban két forráskiadás kötetének köszönhetően az 1945–1964 közötti osztrák-magyar külkapcsolatok alakulásáról is egyre világosabb kép formálható.⁸⁴

82 Außenpolitische Dokumente der Republik Österreich 1918–1938. Hrsg. von Arnold Supan, Österreichisches Südosteuropäisches Institut, Wien, 1993ff. Bd. 1. Selbstbestimmung der Republik. 21. Oktober 1918 – 14. März 1919. Hrsg. von Klaus Koch, Walter Rauscher und Arnold Suppan. Wien, 1993.– Bd. 2. Im Schatten von Sant-Germain. 15. März 1919 – 10. September 1919. Wien 1994 – Bd. 3. Österreich im System der Nachfolgestaaten. 11. September 1919 – 10. Juni 1921. Wien 1996. – Bd. 4. Österreich zwischen Staatsbankrott und Genfer Sanierung. Wien, 1998. – Bd. 5. Unter Finanzkontrolle des Völkerbundes. Wien, 2002. – Bd. 8. Österreich im Zentrum der Mitteleuropapläne 12. September bis 23. Februar 1933. Wien, 2009. (Fontes rerum Austriacarum Abt. 2. Bd. 94.)

83 Lásd például: *Szinai Miklós – Szücs László*: Iratok az 1918–1919. évi magyar forradalmak történetéhez az osztrák külügyi levéltárban. In: Levéltári Közlemények 41. (1969) 105–136. p.

84 *Gecsényi Lajos*: Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1945–1956. Bp., 2007 *Új*: Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1956–1964. Bp., 2000.

A levéltár könyvtára (Bibliothek des Österreichischen Staatsarchivs)

A Haus-, Hof- und Staatsarchiv könyvtáráról már esett szó. Az Österreichisches Staatsarchiv könyvtárának magját a Kriegsarchiv könyvtára képezte, amelyben páratlanul gazdag hadtudományi, hadtörténeti anyag gyűlt össze, de általános történeti anyaga is számottevő. A levéltár nagysága elérte a 800 000 kötetet. A Kriegsarchiv könyvtárának régi anyagáról nyomtatott katalógus is megjelent.⁸⁵

Kutatások más bécsi levéltárakban⁸⁶

Az Österreichisches Staatsarchivon kívül az osztrák főváros számos más levéltárnak is otthont ad, közülük mindenekelőtt Bécs város levéltárát kell megemlíteni. A levéltárról önálló inventárium nem jelent meg, viszont az utolsó évtizedben több sorozatban közel tucatnyi füzet látott napvilágot a levéltár egy-egy állagát bemutatva (150–163.). A városi levéltár régi anyagának, különösen oklevélgyűjteményének jó része regesztá formájában a századfordulón megjelent várostörténeti sorozatban nyomtatásban is közzétételre került.⁸⁷ A budapesti várostörténet után érdeklődőknek hasznos támpontokat nyújt a bécsi levéltárakban köztük a városi levéltár anyagában való tájékozódásban Kenyeres István és Kis Péter cikke (18).

1995-ben egy tartományi levéltárral lett szegényebb Bécs. Az alsó-ausztriai tartomány önálló fővárost épített ki St. Pöltenben, s ezen szándékának „áldozatul esett” a Niederösterreichisches Landesarchiv is. Aki tehát az alsó-ausztriai tartományi levéltár iratanyagát kívánná tanulmányozni, annak Bécsből tovább kell

85 Katalog über die in der kaiserlich-königlichen Kriegsbibliothek befindlichen gedruckten Werke. Wien 1825 — Katalog sämtlicher in der k. k. Kriegsbibliothek befindlichen gedruckten Werke und Manuskripte. Bd. 1–4. Wien, 1853–1875. — Katalog der Bibliotheks-Abteilung des k. u. k. Kriegarchivs Bd. 1–9. Wien, 1896–1905.

86 A levéltárak többsége ma már rendkívül informatív honlappal rendelkezik. Az Österreichisches Staatsarchiv által vezetett levéltári regiszter (Archivregister) segítségével, amely a levéltár honlapján megtalálható, a levéltári honlapok gyorsan és fájdalom mentesen elérhetők: www.oesta.gv.at.

87 Quellen zur Geschichte der Stadt Wien. Abt. I.: Regesten aus in- und ausländischen Archiven. Bd. 1–10., 1895 ff – Abt. II.: Regesten aus dem Archiv der Stadt Wien. Bd. 1–5., 1898 ff – Abt. III.: Grundbücher. Hg. v. F. Staub. Bd. 1–3., 1896 ff. – Mint a sorozat beosztása mutatja, a városi levéltárban kutatni szándékozót elsősorban a II. alsorozat érdekelheti.

utaznia St. Pöltenbe.⁸⁸ A tartomány levéltára fontos Magyarország számára is, hisz a szomszédos Alsó-Ausztria számos szállal kapcsolódott Magyarországhoz. Elég csak a török korra gondolni, amikor az alsó-ausztriai rendek, már csak jól felfogott érdekeik miatt is, fizették a győri végvidék katonaságát, vagy a zálogba került nyugat-magyarországi uradalmakra, Kismartonra, Fraknóra, Kabolra gondolni, amelyek az alsó-ausztriai Klosterratnak a fennhatósága alatt álltak. A Klosterrat megmaradt anyagát szintén itt őrzik.⁸⁹ A levéltár Handschriftensammlungjában található Johann Hüttner, a Magyar Kancellária egykori tanácsosa (1739–1746) kéziratgyűjteménye, amelyben több magyar történeti szempontból fontos kézirat lelhető fel, köztük a Magyar Udvari Kancellária jegyzőkönyvei 1730–1737 között.

Több legújabbkori szaklevéltár mellett nagy jelentőségű az 1365-ben alapított bécsi egyetem levéltára. Rövid ismertetése megtalálható abban 1986-ban megjelent gyűjteményes kötetben, amely nem csupán a bécsi egyetemi levéltárról ad felvilágosítást, hanem a közép-európai térség többi egyetemi levéltáráról is (173–175.). Az ismertetés végén megtalálhatók az egyetemi levéltárra, ill. az egyetem történetére vonatkozó fontosabb publikációk. Fontos tudnivaló, hogy

88 Inventáriumok és tájékoztatók a tartományi levéltárról: *Forstreiter, Erich*: Die Inventarierung staatlicher Archivbestände in Niederösterreich. In: MÖStA 2. (1949) 94–112.; *Petrin, Silvia – Eihem, Fritz*: Das niederösterreichische Landesarchiv. St. Pölten-Wien, 1977. (Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 22). – Más tartományi levéltárak inventáriumai, illetve a tartományi levéltárakról készült ismertetések: Burgenland: *Tobler, Felix*: A burgenlandi Tartományi Levéltár. In: Levéltári Szemle 55. (2005) 4. sz. 58–66. p.; Eredeti megjelentése: *Unsere Heimat* 73. (2003) 116–123. p. — Kärnten: *Ogris, Alfred*: Das Kärntner Landesarchiv. Klagenfurt, 1984. — Oberösterreich: *Zibermayr, Ignaz*: Das Oberösterreichische Landesarchiv in Linz. Linz, 1950. (3. Auflage.) — Salzburg: Inventar des Landesregierungsarchives in Salzburg. Wien, 1912 (Inventare österr. staatl. Archive III.); *Koller, Fritz*: Das Salzburger Landesarchiv. Salzburg, 1987. — Steiermark: *Posch, Fritz*: Gesamtinventar des Steiermärkischen Landesarchives. Graz, 1959. — Tirol: *Stolz, Otto*: Geschichte und Bestände des staatlichen Archives zu Innsbruck. Wien, 1938. (Inventare österr. staatl. Archive VI.); *Beimrohr, Wilfried*: Das Tiroler Landesarchiv und seine Bestände. Innsbruck, 2002 — Vorarlberg: Das Vorarlberger Landesarchiv. Bearb. von Karl Heinz Burmeister. Bregenz, 1969. – A levéltári honlapok eltérő mértékben tartalmaznak információkat a levéltári anyagra vonatkozóan. Az utóbbi időben egyre több levéltári segédlet került fel teljes szövegben a levéltári portálokra, érdemes tehát a honlapokat figyelemmel kísérni!

89 A mai Burgenland területére vonatkozó iratanyagból regesztakiadvány már készült: *Rittsteuer, Josef*: Die Klosterratsakten über das Burgenland. Eisenstadt, 1955. (Burgenländische Forschungen 30).

az elmúlt évtizedekben az egyetem ún. főmatrikulája 1715-ig kiadásra került.⁹⁰ A magyarországi peregrináció feltárását Bécs és más ausztriai egyetemek vonatkozásában Szögi László vezetésével működő kutatócsoport végezte el, kutatásaik lezárása a közeljövőben várható. A megjelentetett, Magyarországról beiratkozott hallgatók adatait tartalmazó kötetek sokféle kutatás számára jelenthetnek kiindulópontot.⁹¹

A XX. század kutatói számára több pártlevéltár, dokumentációs gyűjtemény tartogat izgalmas felfedeznivalókat. Ezekről jó tájékoztatást ad Lorenz Mikoletzky rövid cikke, amely hozza az összes ilyen jellegű gyűjtemény címét (165). Két, a Bundesministerium für Wissenschaft und Kultur kiadásában megjelent füzet is segíti a kutatót a további eligazodásban.⁹²

Az utolsó nagyobb csoport, amiről érdemes megemlékezni, az egyházi levéltárak. A kis területű bécsi püspökség (1722 óta érsekség) jelentőségét Bécs városa adja (110). A levéltár régi anyagáról jól tájékoztat a Joseph Kopallik kiadásában megjelent regesztagyűjtemény.⁹³ A szerzetesrendi levéltárak közül az egykori közös, osztrákmagyar rendtartományok miatt számosan őriznek magyar vonatkozású anyagot (jezsuita, domonkos, kapucinus stb.). Publikált levéltári

90 Die Matrikel der Universität Wien. 1. Band: 1377–1450, 2. Band 1451–1518/I, 3. Band: 1518/II–1579/I, 4. Band: 1579/II–1658/1659, 5. Band: 1659/1660–1688/1689, bearb. von Franz Gall u. a. Wien–Köln–Graz, 1956–1975. 6. Band: 1689/1690–1714/15. Bearb. Kurt Mühlberger und Walter Schuster. Wien–Köln–Graz, 1993.

A magyar náció anyakönyve 1630-ig megjelent: Die Matrikel der Ungarischen Nation an der Wiener Universität 1453–1630. Ed. Karl Schrauf. Wien, 1902. A kiadás folytatásán Astrid Steindl dolgozik.

91 Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban ausztriai vonatkozású kötetek a kötetek megjelenési sorrendjében: 1. *Szögi László*: Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemein. 1. 1790–1850. Bp. – Szeged, 1994. 2. *Kiss József Mihály*: Magyarországi diákok a bécsi Egyetemen 1715–1789. Bp., 2000. 7. *Szögi László – Kiss József Mihály*: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849–1867. Bp., 2003. 8. *Fazekas István*: A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918. (1951). Bp., 2003. 10. *Patyi Gábor*: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1890–1918. Bp., 2004. 12. *Varga Júlia*: Magyarországi diákok a Habsburg birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin 1560–1789. Bp., 2004. 13. *Kissné Bognár Krisztina*: Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben 1526–1789. Bp., 2004. A sorozaton kívül jelent meg: *Tüskés Anna*: Magyarországi hallgatók a bécsi egyetemen 1365–1526. Bp., 2008.

92 *Malina, Peter – Holzbauer, Robert*: Zeitgeschichte. Wien–Köln, 1984. (Fachinformationsführer 6.) – *Sandner, Margit*: Geschichte. Wien–Köln, 1989. (Fachinformationsführer 9.)

93 *Kopallik, Josef*: Regesten zur Geschichte der Erzdiözese Wien, Bd. I–II. Wien, 1890–1894. Az érsekség történetére lásd *Loidl, Franz*: Geschichte des Erzbistums Wien. Wien–München, 1983.

segédlete azonban csak a skót bencés apátságnak (168), a minoriták könyvtár-levéltár együttesének (172), továbbá a magyar szempontból fontos német lovagrendi levéltárnak van (169–171). Az egyházi levéltárak esetében az utolsó tíz évben nagyon dinamikus fejlődést ment végbe. A St. Pölten-i egyházmegyei levéltár által irányított „Monasterium” projektnek köszönhetően számos bécsi, ill. ausztriai egyházi levéltár okleveles anyaga került digitalizálásra és került fel a világhálóra, megkönnyítve az egyébként nehezen elérhető egyházi levéltárak levéltári anyagának használatát (www.monasterium.net).⁹⁴ Az egyházi levéltárak esetében érdemes az egyházi levéltárak közös honlapját megnézni (www.kirchenarchive.at), ill. a szerzetesrendi levéltárak külön szervezetének honlapját tanulmányozni (www.ordensarchive.at).⁹⁵

94 A projekt ismertetése magyarul: *Heinz, Karl*: A Monasterium projekt (MOM) — www.monasterium.net. In: *Levéltári Szemle* 55 (2005) 2. sz. 3–13. p.

95 Néhány évvel ezelőtt készült, nyomtatásban is megjelent általános áttekintés az egyházi levéltárakról: *Würthinger, Monika*: Diözesanarchive in Österreich. In: *Neues Archiv für die Geschichte der Diözese Linz* 11 (1996/1997) 201–208. p. — Régebbi tájékoztató: *Zelfel, Hans Peter*: Aus der Arbeit der Diözesanarchive Österreichs. In: *Scrinium* 15 (1976) 35–49. p. — A szerzetesrendi levéltárakról: *Penz, Helga*: Die Arbeitsgemeinschaft der Ordensarchive in Österreich. In: *Scrinium* 58. (2004) 130–138. p.

Függelék I.

A Magyar Országos Levéltárban elérhető, kéziratok levéltári segédletek az Osztrák Állami Levéltárról

I. Haus-, Hof- und Staatsarchiv

(Az alkalmazott számkombináció a levéltár segédletrendszerére jelenleg érvényes jelzeteket tartalmazza. Többségük a Magyar Országos Levéltár Központi Könyvtárban található meg, rövidítve: MOL KK. Mások csak mikrofilmes formában érhetők el.)

V/5/ 1–2. Staatskanzlei: Acta secreta 237 p., 112 p. *MOL KK*

V/5/2–4. Staatskanzlei: Vorträge: Interiora und Provinzen. 106 p. *MOL KK*

V/6/1. Staatskanzlei: Friedensakten 63 p. *MOL KK*

V/6/2. Staatskanzlei: Verträge betreffende Akten 6 p. *MOL KK*

V/8. Staatskanzlei: Kongreßakten 101 p. *MOL KK*

V/10. Staatskanzlei: Notenwechsel 5 p. *MOL KK*

VI/1/1 Ministerium des Äussern, Politisches Archiv, Aufstellungsverzeichnis 1848–1918 *MOL Mf. W 840/5*.

VI/5. Archivbehelfe für die Administrative Registratur des Ministerium des Äussern Bd.1–4. *MOL Mf W 519* (nyomtatásban lásd 30.szám alatt)

XI/1/1–3. Alphabetischer Index für die Große Korrespondenz A–G., H–O., P–Z. 237 p., 206p., 241 p. *MOL KK*

XI/4a. Vertrauliche Akten und Mitgliedverzeichnisse einzelner Logen /Dr. Horst Brettner-Messler. 270p. *MOL KK*

XIV/20. Lothringisches Hausarchiv: Repertorium der lothringischen Urkunden 1218–1753 . *MOL Mf 537/1*.

II. Archiv der Republik

Neues Politisches Archiv 1918–1938. Aufstellungsverzeichnis. *MOL KK*

Függelék II.

Az Österreichisches Staatsarchivra vonatkozó legfontosabb irodalom

I. Általános

1. Minerva Handbücher, Archive. Archive im deutschsprachigen Raum. Bd. II. Berlin-New York, 1974. 1058–1082. p.

2. Handbuch der österreichischen Wissenschaft. Hrsg. von der Verbandkommission österreichischen Wissenschaft 5. (1964.) 240–276. p.

3. Das Österreichische Staatsarchiv. Geschichte – Leistung – Aufgabe. Hrsg. vom Bundeskanzleramt und der Generaldirektion des Österreichischen Staatsarchivs. Wien, 1988.

4. „Schatzhäuser Österreichs“. Das Österreichische Staatsarchiv. Hrsg. vom Bundespressdienst. Wien, 1996.

5. *Seidl, Jakob*: Das Österreichische Staatsarchiv. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. 1. (1948.) 3–18. p.

6. *Santifaller, Leo*: Das Oesterreichische Staatsarchiv. In: Miscellanea archivistica Angelo mercati. Città del Vaticano 1952. (Studi e testi 165) 313–336. p.⁹⁶

7. *Kraus, Wilhelm*: 10 Jahre Österreichisches Staatsarchiv 1945–1955. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. 8. (1955.) 238–304. p.

8. *Rath, Gebhard*: 20 Jahre Österreichisches Staatsarchiv 1945–1955. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. 17/18. (1964/1965.) 562–610. p.

9. *Laenen, J.*: Les archives de l'etat a Vienne au point de vue de l'histoire de Belgique. Bruxelles, 1924.

10. *Ruwet, Joseph*: Les archives et bibliothèques de Vienne et l'histoire de Belgique. Bruxelles, 1956.

11. *Voltes, Pedro*: Documentos de tema español en el Archivo de Estado de Viena, tomo I–II. Barcelona, 1964–1965. (Instituto Municipal de Historia, Documentos y Estudios vol. XIV.)

12. *Benard, Anne-Gaëlle*: Guide des Archives Nationales autrichiennes a l'usage du lecteur francophone. Wien, 1995. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Inventare 1.)

96 A tanulmány függeléke tartalmazza az 1053–1254 között klekezett és a HHStA-ban őrzött pápai oklevelek jegyzékét.

13. Quellen zur Geschichte Afrikas, Asiens und Ozeaniens im Österreichischen Staatsarchiv bis 1918. Hrsg. von der Generaldirektion des Österreichischen Staatsarchiv. München–London–New York–Paris, 1986.

14. *Gaul, Jerzy*: Polonika w Austriackim Archiwum Panstwowym 1772–1918. Warszawa, 2003.

15. *Petritsch, Ernst Dietrich*: Archivbestände und Forschungsmöglichkeiten zur Regional- und Ortsgeschichte Siebenbürgens. In: Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. 9. (80) 1986. Heft 2/86. 173–185. p.

16. *Bariska István – Haraszi György – Varga J. János*: Buda expugnata 1686. Europa et Hungaria 1683–1718. A török kiűzésének európai levéltári forrásai. 2. kötet. Bp., 1986. 819–899. p.

17. *Fazekas István*: A magyar egyháztörténetre vonatkozó források a bécsi levéltárakban. In: A magyar egyháztörténet-írás forrásadottságai. Szerk. Varga Szabolcs és Vértesi Lázár. Pécs, (Seria historiae dioecesis Quinqueecclesiensis II.) 2006, 16–35.

18. *Kenyeres István – Kis Péter*: Budapest középkori történetének bécsi levéltári forrásai. Kutatási beszámoló és terv a munka folytatására. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv. 1. (2006.) 299–329. p.

19. *Auer, Leopold*: Inventare und Inventarisierung österreichischer Archive. In: Archives et bibliothèques de Belgique 47. (1976.) 159–177. p.

21. International Bibliography of Directories and Guides to Archival Repositories. In: Archivum. Vol. 36. 25–30. p.

22. *Goldinger, Walter*: Geschichte des österreichischen Archivwesens. Wien, 1957. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Ergänzungsband. 5.)

23. *Auer, Leopold*: Das österreichische Archivwesen. In: Archives et bibliothèques de Belgique 42. (1971) 305–330. p.

24. *Goldinger, Walter*: Az osztrák levéltárak 1918–1945 között. In: Levéltári Közlemények 27. (1956) 152–162. p.

25. *Ress Imre*: A bécsi állami levéltárak új épülete és szervezeti reformja. In: Levéltári Szemle 35. (1985) 72–78. p.

26. *Mikoletzky, Lorenz*: Das Österreichische Staatsarchiv an der Jahrtausendwende – Rückblick und Ausblick. In: Scrinium 54. (2000) 417–423. p.

II. Haus-, Hof- und Staatsarchiv

a. Általános

27. Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof und Staatsarchivs. Hrsg. von Ludwig Bittner. Bd. 1–5. Wien, 1936–1940. (Inventare österreichischer staatlicher Archive V.)

28. Auer, Leopold – Wehdorn, Manfred (Hrsg.): Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Geschichte – Gebäude – Bestände. Wien, 2003.

29. *Szekfü Gyula – Miskolczy Gyula*: A Házi, Udvari és Állami Levéltár Bécsben. 1-3. közlemény. In: Levéltári Közlemények 2. (1924) 18–54. p., 4 (1926) 44–79. p., 5 (1927) 104–128. p.

30. *Gross Lothár*: A Házi-, Udvari és Állami Levéltár Bécsben. In: Levéltári Közlemények 1. (1923–24) 278–286. p.

31. *Groß, Lothar*: Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien. In: Archivalische Zeitschrift 35. (1925) 134–140. p.

32. *Ember Győző*: Szekfü Gyula 1918-ban írt cikke a bécsi levéltárakról. In: Levéltári Közlemények 50. (1979) 311–323. p.

33. *Neck, Rudolf*: The Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Its. history, holdings and use. In: Austrian History Yearbook 6/7. (1970/1971) 3–16. p.

34. *Hochedlinger, Michael*: Militärhistorisch relevantes Archivgut im Haus-, Hof- und Staatsarchiv. In: Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv. Hrsg. von der Generaldirektion. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 49. (2001) 257–284. p.

35. *Winter, Otto Friedrich*: Der Bestand „Archivbehelfe“ des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 5. (1952) 316–345. p.

36. *Stropp, Robert*: Neueordnung und Neuaufstellung der Archivbehelfe des Haus-, Hof- und Staatsarchivs. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 17/18. (1964/1965) 611–639. p.

b. Egyes állagok

37. *Buzási János*: A birodalmi levéltárak magyar vonatkozású iratai. I. A birodalmi udvari tanács és a birodalmi udvari kancellária levéltára. II. Mainzi főkancellári levéltár. Bp., 1979. (Levéltári leltárak 76.)

38. *Auer, Leopold*: Die undatierten Fridericana des Haus-, Hof- und Staatsarchivs. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 27. (1974) 405–430. p., 29. (1974) 411–435. p.

39. Die Reichsregister König Albrechts II. Bearb. von Heinrich Koller. Wien, 1955. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Ergänzungsbd. 4.)

40. Die Reichsregisterbücher Kaiser Karls V. Hrsg. vom Kaiser Wilhelm Institut für deutsche Geschichte. Vollendet von Lothar Gross. Wien – Leipzig, 1930.

41. *Winter, Otto Friedrich*: Die Register Ferdinand I. als Quelle zu seiner ungarischen Politik. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 7. (1954) 551–582. p.

42. Inventar des Mainzer Reichserzkanzler-Archivs im Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien aufgrund des Verzeichnisses von Wilhelm Klemm. Hrsg. von Editha Bucher mit einer Einleitung zur Geschichte des Archivs von Leopold Auer. Koblenz, 1990. (Veröffentlichungen der Landesverwaltung Rheinland-Pfalz Bd. 54.)

43. *Ortlieb, Eva*: Die 'Alten Prager Akten' im Rahmen der Neuerschließung der Akten des Reichshofrats im Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 51. (2004) 593–634. p.

44. *Polster, Gert*: Die elektronische Erfassung des Wolfschen Repertorium zu den Prozessakten im Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 51. (2004) 635–649. p.

45. *Stögmann, Arthur*: Die Erschließung von Prozeßakten des Reichshofrates im Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 47. (1999) 249–265. p.

46. Sellert, Wolfgang (Hg.): Die Akten des Kaiserlichen Reichshofrats. Serie 1: Alte Prager Akten. Bd. 1. A–D. Bearb. Von Eva Ortlieb. Berlin, 2009.

47. *Buzási János*: Az Österreichische geheime Staatsregistratur magyar vonatkozású iratai. In: Levéltári Közlemények 44/45. (1974) 123–142. p.

48. *Stropp, Robert*: Die Akten des k. u. k. Ministeriums des Äußern 1848–1918. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 20. (1967) 389–506. p.

49. *Stropp, Robert*: Die Akten des k. u. k. Ministerium des Äussern: Administrative Registratur. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 30. (1977) 398–453., 32. (1979) 306–349. p., 33. (1980) 356–405. p., 34. (1981) 411–456. p.

50. *Wiedermayer, Rudolf*: Geschäftsgang des k. u. k. Ministerium des Äussern 1908–1918. In: Archivalische Zeitschrift 40. (1931) 131–152. p.

51. *Reinöhl, Fritz*: Die österreichischen Informationsprotokolle des Vormärz, ihre Akten und Protokolle. In: Archivalische Zeitschrift 38. (1929) 261–288. p.

52. Chronologisches Verzeichnis der österreichischen Staatsverträge. Bd. 1–4. Wien, 1903–1907. (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs. 1, 8, 13, 15.)

53. Benigni, Rudolf: Österreichische Botschaftsberichte über arabische Länder. Register der im Haus-, Hof- und Staatsarchiv befindlichen Akten der kaiserlichen Internuntiat, der späteren Botschaft in Konstantinopel 1750–1918. In: *Biblos* 22. (1973) 52–83. p., 190–233. p., 307–328., 415–441. p. Külön is: *Biblos-Schriften* 77. (1974).

54. Petritsch, Ernst Dietrich: Az Osztrák Állami Levéltárban őrzött oszmán török iratok regesztái. In: *Levéltári Szemle* 40. (1990) 41–47. p.

55. Petritsch, Ernst Dietrich: Regesten der osmanischen Dokumente im Österreichischen Staatsarchiv. Bd. 1. (1480–1574). Wien, 1991. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Ergänzungsband 10/1.)

56. Heydendorff, Walter Ernst: Die Kriegsakten im Haus-, Hof- und Staatsarchiv. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 4 (1951) 251–256. p., 5. (1952) 356–363. p., 6. (1953) 410–415. p., 8. (1955) 322–328. p.

57. Kiszling, Rudolf: Das Erzherzog Franz Ferdinand-Archiv. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 6. (1953) 407–410. p.

58. Szász Zoltán: A Ferenc Ferdinánd hagyaték forrásértékéről. In: *Századok* 109. (1975) 1084–1093. p.

59. Kulcsár, Krisztina: Die Quellen zu den Hofreisen im Habsburg-Lothringischen Familienarchiv aus den Jahren 1766 bis 1788. In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch.* Hg. von Josef Pauser, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer. München, 2004. 108–119. p.

60. Seidl, Jakob: Das Lothringische Hausarchiv als Geschichtsquelle. In: *Historische Blätter* 7. (1937) 33–45. p.

61. Coreth, Anna: Das Schicksal des k.k. Kabinettsarchiv seit 1945. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 11. (1958) 514–525. p.

62. Pajkossy Gábor – Ress Imre: A Staatskonferenz (Konferenz, Ministerialkonferenz) magyar vonatkozású iratai (A-, B-, S-sorozat) 1809–1848. Bp., 1998. (A Magyar Országos Levéltár segédletei 2)

63. Brettner-Messler, Horst: Die „Geheimen Akten“ in den Direktionsakten der Kabinettskanzlei. Ein Archivbehelf. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 40. (1987) 346–379. p.

64. Hengerer, Mark: Die Zeremonialprotokolle und weitere Quellen zum Zeremoniell des Kaiserhofes im Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv. In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch.* Hrsg. von Josef Pauser, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer. München, 2004. 33–44. p.

65. *Hochedlinger, Michael*: Archivarischer Vandalismus? Zur Überlieferungsgeschichte frühneuzeitlicher Testamente und Verlassenschaftsabhandlungen in Österreich. In: *Archivalische Zeitschrift* 84. (2001) 289–364. p.

66. *Haan, Friedrich Frh. von*, Genealogische Auszüge aus den beim bestandenem niederösterreichischen Landmarschall'schen Gerichte publicirten Testamenten. In: *Adler N. F.* 10. (1900) 80–319. p.

67. *Fazekas István*: Budai királyi palotára vonatkozó források a bécsi Földvarmesteri Hivatal (Obersthofmeisteramt) levéltárában. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 29. (2001) 49–55. p.

68. *Thomas, Christiane*: Cillier Urkunden. Archivbehelf zu den vom österreichisch-jugoslawischen Archivabkommen betroffenen Beständen der AUR. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 35. (1982) 348–364. p., 37. (1984) 362–375. p., 38. (1985) 356–369. p., 39. (1986) 290–305. p.

69. *Böhm, Constantin von*: Die Handschriften des k. u. k. Haus-, Hof und Staatsarchivs. Bd. 1–2. Wien, 1873–1874.

70. *Csontos János*: A bécsi cs. udvari levéltár hazai vonatkozású kéziratai. In: *Magyar Könyvszemle* (1885) 182–231. p.

71. *Krafft, Albrecht*: Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der k. k. Orientalischen Akademie zu Wien. Wien, 1842.

72. *Buzási János*: Ungarische Akten. Allgemeine Akten. Tematikus reptórium. Bp., 1977. (Levéltári leltárak 70.)

73. *Fazekas István*: Károlyi Árpád iratgyűjteménye a protenstáns egyháztörténethez a Haus-Hof- und Staatsarchivban. In: *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve* 9. (1999) 335–359. p.

74. *Marzahl, Peter – Horst Rabe – Christiane Thomas*: Stückverzeichnis zum Bestand Belgien PA des Haus-, Hof- und Staatsarchivs. 1–9. Teile. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 29. (1976) – 39. (1986)

75. *Wagner, Hans*: Die Briefsammlung Gauchez. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 9 (1956) 573–588. p.

76. *Fügedy Erik*: A Csáky család szepesmindszenti levéltára. In: *Levéltári Közlemények* 50. (1979) 93–131. p.

77. *Stowasser, Otto*: Inventar des Schlossarchivs Jaidhof bei Gföhl. In: *Archivalische Beilagen zur Historischen Blättern*. 1. Heft (1931) 1–24. p.

78. *Ahmer, Vera*: Archivbestand der Orientalischen Akademie und Konsularakademie im Haus-, Hof- und Staatsarchiv. In: *250 Jahre. Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien*. Hg. von Oliver Rathkolb. Innsbruck, Wien, 2005. 603–637. p.

*III. ALLGEMEINES VERWALTUNGSARCHIV FINANZ– UND
HOFKAMMERARCHIV*

a. Általános

79. Inventar des Wiener Hofkammerarchivs. Bd. 1–2. Wien, 1951–1958. (Inventare österreichischen Archive. VII.)

80. Inventar des k. k. Finanzministeriums. Wien, 1911. (Inventare österreichischer staatlicher Archive II.)

81. *Eckhart Ferenc*: A bécsi udvari kamarai levéltár. In: Levéltári Közlemények 1. (1923) 25–68. p.

82. *Mikoletzky, Hanns Leo*: The Finanz- und Hofkammerarchiv. In: Austrian History Yearbook 6/7. (1970/1971) 22–38. p.

83. *Winkelbauer, Walter*: Das k. u. k. Reichsfinanzministerium („Gemeinsames Finanzministerium“) 1868–1918. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 28. (1975) 236–248. p.

84. *Mikoletzky, Hanns Leo*: A bécsi Udvari Kamarai Levéltár és az osztrák levéltárak problémái. In: Levéltári Közlemények 39. (1968) 29–36. p.

85. *Mikoletzky, Lorenz*: Vom Kaiserspital zum Klein-Mariazellerhof, 125 Jahre Hofkammerarchivgebäude. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 26. (1973) 427–441. p.

86. *Sapper, Christian*: Das Hofkammerarchiv im Wandel der Zeiten. In: Franz Grillparzer Finanzbeamter und Archivdirektor. Festschrift zum 200. Geburtstag. Herausgegeben vom Bundeskanzleramt der Republik Österreich. Konzept und Redaktion von Gottfried Mraz. Wien, 1991. 147–180. p.

87. *Winkelbauer, Walter Franz*: Von Registratur zum Archiv. Die Entwicklung des Finanzarchivs in Wien von 1829–1892. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 14. (1961) 492–506. p.

b. Egyes állagok

88. *Walter, Friedrich*: Die sogenannten Gedenkbücher des Wiener Hofkammerarchivs. In: Archivalische Zeitschrift 42/43. (1934) 137–158. p.

89. *Knoz, Tomáš*: Die Gedenkbücher der Kaiserlichen Hofkammer im 17. und 18. Jahrhundert. In: Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch. Hg. von Josef Pauser, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer. München, 2004. 153–161. p.

90. *Kenyeres István*: A bécsi Udvari Kamarai Levéltár Gedenkbücher Österreich magyar vonatkozású iratainak regesztái. 61–64. kötet (1547–1550). In: Lymbus, 2005. 254–294. p.

91. *Sarusi Kiss Béla*: A bécsi Udvari Kamarai Levéltár Gedenkbücher Österreich magyar vonatkozású iratainak regesztái. (I–III. közlemény). In: Fons 15. (2008) 467–521. p.; 16. (2009) 65–144. p., 17. (2010) 339–408. p.

92. *Sapper, Christian*: Die Zahlamtsbücher im Hofkammerarchiv (1542–1828.) In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 35 (1982) 404–454. p.

93. *Hengerer, Mark*: Die Abrechnungsbücher des Hofzahlmeisters (1542–1714) und die Zahlamtsbücher (1542–1825) im Wiener Hofkammerarchiv. In: Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch. Hg. von Josef Pauser, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer. München, 2004. 128–143. p.

94. *Schönherr Gyula*: A bécsi udvari kamarai levéltár magyar vonatkozású oklevelei. In: Történelmi Tár, 1887. 559–575. p., 720–733. p.

95. *Kallbrunner, Josef – Neukirch, Julius – Frank, Karl Frh. v.*: Aus den Familienakten des Hofkammerarchivs in Wien. In: Senftenegger Monatsblatt für Genealogie und Heraldik. Band I–IV. (1951–1955).

96. *H. Németh István*: A magyarországi abszolutista várospolitikai első lépései (XVI–XVII. század). Az alsó-magyarországi bányavárosok központi igazgatásának kialakulása (az Altes Münz- und Bergwesen, Ungarn fond alapján). In: Lymbus, 2007. 361–402. p.

IV. ALLGEMEINES VERWALTUNGSARCHIV

a. Általános

97. *Göbl, Michael*: Das „neue“ Allgemeines Verwaltungsarchiv. In: Scrinium 43. (1990) 140–151. p.

98. *Goldinger, Walter*: The Allgemeines Verwaltungsarchiv. In: Austrian History Yearbook 6/7. (1970/1971) 17–21. p.

99. *Kállay István*: Allgemeines Verwaltungsarchiv. In: Levéltári Szemle 13. (1963) 4. sz. 256–261. p.

b. Egyes állagok

100. Inventar des allgemeinen Archivs des Ministeriums des Innern. Wien, 1909. (Inventare österreichischer staatlicher Archive I.)

101. *Seidl, Jakob*: Das Staatsarchiv des Innern und der Justiz in Wien. In: Archivalische Zeitschrift 36. (1926) 86–96. p.

102. *Walter Frigyes:* A tűzvész az osztrák Belügyi és Igazságügyi Állami levéltárban. Beszámoló a tüzről és a helyreállítási munkálatokról. In: Levéltári Közlemények 9. (1931) 1–12. p.

103. *Mechtler, Paul:* Inventar des Verkehrsarchivs Wien. Wien, 1959. (Inventare österreichischen Archive IX).

104. *Mechtler, Paul:* The Verkehrsarchiv. In: Austrian History Yearbook 6/7. (1970/1971) 67–74. p.

105. *Frank, Karl Friedrich von:* Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblande. Bd. 1–5. Senftenegg 1967–1974.

106. *Broucek, Peter:* Die sogenannten „Saalbücher“ im Allgemeinen Verwaltungsarchiv. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 19. (1966) 436–511. p.

107. *Cova, Ugo:* La Oberste Justizstelle, Organizzazione e vicende di un Ufficio giudiziario centrale Austriaco e del suo archivio. In: Rassegna degli archivi di Stato 42. (1982) 96–110. p.

108. *Goldinger, Walter:* Das ehemalige Adelsarchiv. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 13. (1960) 486–502. p.

109. *Menčík, Ferdinand:* Gräfllich Harrachsches Archiv in Wien. Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs. Bd. 1. Wien, 1913. 323–445. p. (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs 4.)

V. KRIEGSARCHIV

a. Általános

110. Inventar des Kriegsarchivs Wien. Bd. 1-2. Wien, 1953. (Inventare österreichischer staatlicher Archive VIII.)

111. *Egger, Rainer:* Das Kriegsarchiv Archiv. In: Militrgeschichtliche Mitteilungen (1970) 113–120. p., 167–175. p., (1971) 173–181. p., (1972) 122–135. p.

112. *Egger, Rainer:* The Kriegsarchiv. In: Austrian History Yearbook 6/7. (1970/1971) 39–66. p.

113. *Elmer Sándor:* A bécsi hadilevéltár. In: Levéltári Közlemények 17. (1939) 37–49. p.

114. *Broucek, Peter:* A bécsi Hadilevéltár és a magyar történelemmel kapcsolatos forrásai. In: Hadtörténeti Közlemények 103. (1990) 118–153. p.

115. Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv. Hrsg. von der Generaldirektion. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 49. (2001)

116. *Wolhgemuth, Edith*: Das Kriegsarchiv und seine Bestände. Eine Bibliographie. In: *Scrinium* 28. (1983) 370–375. p.

b. Egyes állagok

117. *Pálffy Géza*: A modern hadtörténetírás további kutatásra váró iratanyaga. Az Udvari Haditanács XVI–XVII. századi iratai. In: *Hadtörténeti Közlemények* 119. (2006) 538–559. p.

118. *Pálffy Géza*: Die Akten und Protokolle des Wiener Hofkriegsrats im 16. und 17. Jahrhundert. In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch. Hg. von Josef Pauser, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer. München, 2004. 182–195. p.

119. *Rossa, Karl*: Das Zivil- und Militärgouvernement. Wien, 1848–1855. In: *Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv*. Hrsg. von der Generaldirektion. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 49. (2001) 143–159. p.

120. *Allmayer-Beck, Johann-Christoph*: Die Archive der k. u. k. Militärbevollmächtigten und Militär-Adjoints im Kriegsarchiv Wien. Ein Beitrag zur militärischen Quellenkunde. In: *Österreich und Europa. Festschrift für Hugo Hantsch zum 70. Geburtstag*. Wien, 1965. 351–378. p.

121. *Allmayer-Beck, Johann-Christoph*: Die Kanzlei und das Archiv des Militär-Maria-Theresien-Ordens. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 10. (1957) 243–256. p.

122. *Tepperberg, Christoph*: Das Militärmatriken in Österreich. In: *Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv*. Hrsg. von der Generaldirektion. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 49. (2001) 59–90. p.

123. *Taferner, Karl*: Die Militärmatriken im Kriegsarchiv Wien 1633–1938. In: *Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv*. Hrsg. von der Generaldirektion. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 49. (2001) 91–95. p.

124. *Ganser, Rudolf*: Qualifikationsliste für Offiziere im Kriegsarchiv Wien 1823–1918. *Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv*. Hrsg. von der Generaldirektion. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 49 (2001) 109–115.

125. *Zakar Péter*: A császári királyi tábori püspökség bécsi ügyiratai. In: *Lymbus*, 2004. [2005.] 225–233. p.

126. Zakar Péter: A tábori püspökség felállításának előzményei a XVII-XVIII. században. In: *Lymbus*, 2005. 295–354. p.⁹⁷

127. Broucek, Peter: Nachlässe und Donationen, eine Sammlung des Kriegsarchivs. In: *Scrinium* 7. (1972) 5–14. p.

128. Broucek, Peter: Die Handschriftensammlungen des Kriegsarchivs. In: *Scrinium* 11. (1974) 22–35. p.

129. Broucek, Peter: Bemerkungen zu den Manuskripte-Sammlungen des Kriegsarchivs. Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv. Hrsg. von der Generaldirektion. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 49. (2001) 117–130. p.

130. Die Sammlung „Weiss-Starkenfels“. Eine bedeutende Bildersammlung des Kriegsarchivs. In: *Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv.* Hrsg. von der Generaldirektion. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 49 (2001) 203–211.

131. Rossa, Karl: Die „Marineakten“ in der Präsidialreihe des Hofkriegsrats. In: *Scrinium* 38. (1988) 338–341. p.

132. Jung, Peter: „Archivalien auf Tauchstation“. Tatsächliche und vermeintliche Aktenverluste der k. u. k. Kriegsmarine nach 1918. Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv. Hrsg. von der Generaldirektion. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 49. (2001) 161–182. p.

133. Egger, Rainer: Die Militärkanzlei des Erzherzog-Thronfolgers Franz Ferdinand und ihr Archiv im Kriegsarchiv Wien. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 28. (1975) 141–163. p.

134. Wagner, Walter: Das Artilleriearchiv im Kriegsarchiv/Wien. In: *Scrinium* 28. (1983) 354–360. p.

135. Tepperberg, Christoph: Der k. u. k. Chef des Ersatzwesens und sein Archiv. In: *Scrinium* 28. (1983) 361–369. p.

136. Wagner, Walter: Das Archiv der k. u. k. Kriegsmarine im Kriegsarchiv Wien. In: *Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums* 8. (1980) 91–107. p.

137. Fodor, Livius: Die österreichischen Militärgerichtsakten. In: *Scrinium* 7. (1972) 23–43. p.

138. Hillebrand, Erich: Die Kartensammlung des Kriegsarchivs Wien. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 28. (1975) 183–196. p.

139. Nischer-Falkenhof, Ernst: Die Kartensammlung des österreichischen Kriegsarchivs. In: *Archivalische Zeitschrift* 36. (1926) 97–118. p.

97 A tanulmány függelékében közli az Apostolischer Feldvikariat levéltárában őrzött, 1735–1772 között keletkezett iratok jegyzékét (Karton 1–2.).

140. *Eperjessy Kálmán*: A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. Szeged, 1929.

141. *Eperjessy Kálmán*: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban. Szeged, 1928.

142. *Hillebrand, Erich*: Die Kartenbestände des Kriegsarchivs Wien für das Gebiet der ehemaligen Militärgrenze. In: Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums 6. (1973) 231–253. p.

143. *Krischan, Alexander*: Handschriftliche Quellen zur Geschichte des Banats im Kriegsarchiv Wien. In: Südostdeutsches Archiv 2. (1959) 186–190. p.

144. *Krischan, Alexander*: Banater Karten im Kriegsarchiv Wien (1686-1900). Bibliographie. In: Südostdeutsches Archiv 6. (1963) 115–166. p.

145. *Csendes László – N. Ipoly Márta*: Települések szelvényezése az első-második-harmadik katonai felmérések alapján. Bp., 1977.

146. *Egger, Rainer*: Das Wiener Kriegsarchiv und seine genealogischen Quellen. In: Scrinium 5. (1971) 20–32. p.

VI. ARCHIV DER REPUBLIK

a. Általános

147. Das Archiv der Republik und seine Bestände. Teil 1. Das Archivgut der 1. Republik und aus der Zeit von 1938 bis 1945. Hrsg. von Manfred Fink. Wien, 1993. 2. Ausgabe 1996. (Publikationen des Österreichischen Staatsarchivs. Hrsg. von der Generaldirektion. Informationen des Archivs der Republik Bd. 4./1.)

148. *Jeřábek, Rudolf*: Über gewisse Punkte müssen wir uns einigen: Die tragische Erodierung der quellenmäßigen Überlieferung zum Thema „Ungarn 1956 und die Folgen“ im Bereich des Archivs der Republik. In: Die ungarische Revolution und Österreich 1956. Hrsg: Murber, Ibolya – Fónagy, Zoltán. Wien, 2006. 283–310. p.

b. Egyes állagok

149. *Follner, Michaela*: Neues Politisches Archiv – Präsidium. Archivbehelf. 1. Teil. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 40. (1987) 395–441. p.

**Függelék III.
Egyéb bécsi levéltárakra vonatkozó irodalom**

Stadt- und Landesarchiv (A–1082 Wien, Rathaus, Magistratsabteilung 8,)

150. *Csendes, Peter:* Das Wiener Stadt- und Landesarchiv. Ein Führer. Wien, 1991. (Veröffentlichungen des Wiener Stadt- und Landesarchivs, Reihe C. Sonderpublikationen Heft 3.)

151. Das neue wiener Stadt- und Landesarchiv in Gasometer „D” in Wien-Simmering. Festschrift zu seiner Eröffnung. Hrsg. Ferdinand Oppl. Wien, 2001.

152. *Tschulk, Herbert:* Magistratische Bezirksämter. Wien, 1986. (Archivinventar, Serie 1, Heft 1.)

153. *Lohrmann, Klaus:* Grundbücher. Wien, 1986. (Archivinventar, Serie 1, Heft 2.)

154. *Csendes, Peter:* Vertretungskörper. Wien, 1988. (Archivinventar, Seire 1, Heft 3.)

155. *Rigele, Brigitte:* Hauptregistratur. Wien, 1991. (Archivinventar, Serie 1, Heft 4.)

156. *Kretschmer, Helmut:* Bezirkshauptmannschaften und Bezirksämter 1850–1938. Wien, 1985. (Archivinventar, Serie 2, Heft. 1.)

157. *Kretschmer, Helmut:* Innungen. Wien, 1987. (Archivinventar, Serie 2, Heft 2.)

158. *Rigele, Brigitte:* Staatliche Gerichte. Wien, 1993. (Archivinventar, Serie 2, Heft 3.)

159. *Mayer, Wolfgang:* Handschriften. Wien, 1986. (Archivinventar Serie 3, Heft 1.)

160. *Mayer, Wolfgang:* Nachlässe, Wien, 1988. (Archivinventar Serie 3, Heft 2.)

161. „Das kleine Archiv”. Die Sammlung Walther und Maria Jary. Wien, 1993. (Archivinventar, Serie 3, Heft 3.)

162. Verbände und Initiativgruppen. Wien, 1994. (Archivinventar, Serie 4, Heft 1.)

163. *Oppl, Ferdinand:* Geschichte des Wiener Stadt- und Landesarchivs. Wien, 1994. (Veröffentlichungen des Wiener Stadt- und Landesarchivs, Reiche C: Sonderpublikationen.)

Parlamentsarchiv (A–1017 Wien, Dr. Karl-Renner-Ring 3.)

164. Neck, Rudolf: Parlaments- und Parteiarchive. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 22. (1969) 341–348. p.

165. Mikoletzky, Lorenz: Österreichische Parlaments-, Parteiarchive. In: Archives et bibliothèques de Belgique 60. (1989) 77–82. p.

Bundespolizeidirektion Wien — Amtsbibliothek und Archiv (A–1010 Wien, Schottenring 7–9.)

Ismertetés nem jelent meg róla. Anyagában csak előzetesen kért írásbeli engedély birtokában kutatható.

Diözesanarchiv Wien (A–1010 Wien, Wolzeile 2.)

166. Fenzl, Annemarie: Kirchliche Archive in Wien. Aufgaben und Probleme. In: Scrinium 19. (1978) 26–47. p.

Archiv des Evangelischen Oberkirchenrates A. u. H. B. (A–1180 Wien, Severin Schreiber-Gasse 3.)

167. Stangl, Walter: Das Archiv der evangelischen Kirche in Österreich. In: Scrinium 48. (1994) 385–403. p.

Schottenstift Wien. (A–1010 Wien Freyung 6.)

168. Latzke, Walter: Das Archiv der Benediktinerabtei Unserer Lieben Frau zu den Schotten in Wien. In: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 28. (1975) 291–318. p.⁹⁸

98 1702–1881 között a bécsi skót bencés apátság birtokolta a Buda melletti Telki apátságot, ill. 1852–1871 között a rátóti uradalmat. A Bécsben őrzött iratanyagra alapozva készült Bonomi Jenő munkája: *Bonomi, Eugen*: Die ungarische Abtei Telki unter den Wiener Schotten (1702–1881). Deutsche und ungarische Bauern bei Benediktinern. München, 1977. (Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks. Reihe B. Bd. 35.)

Zentralarchiv des Deutschen Ordens (A–1010 Wien, Singerstr.7.)

169. Wieser, Klemens: Das Zentralarchiv des Deutschen Ordens in Wien. In: *Archivalische Zeitschrift* 60. (1964) 131–152. p.

170. Berlász Jenő: A német lovagrend bécsi levéltára. „Ungarn”-csoport. In: *Levéltári Közlemények* 15. (1937) 74–83. p.

171. Cseh Géza: A jászkunság történetének forrásai a Német Lovagrend Központi Levéltárában. In: *Lymbus*, 2004. [2005.] 235–248. p.

Archiv de Minoritenkonvents zu Wien (A–1080 Wien, Alser Straße 17.)

172. Honickel, Landulf: Archivinventar des Minoritenkonvents in Wien. Wien, 1970.

Provinzarchiv der Österreichischen Provinz SJ (A–1010 Wien, Dr. Ignaz Seipel Platz 1.)

Nincs róla ismertetés.

Provinzarchiv der Wiener Kapuziner (A–1010 Wien, Tegetthoffstr. 2.)

Nincs róla ismertetés.

Universität Wien. Universitätsarchiv. (A–1010 Wien, Postgasse 9.)

173. Mühlberger, Kurt: Vom Konsistorialarchiv zum Zentralarchiv der Universität Wien. In: *Scrinium* 34. (1986) 190–213. p.

174. Mühlberger, Kurt: Das Archiv der Universität Wien. In: *Archivpraxis und Historische Forschung. Mitteleuropäische Universitäts- und Hochschularchive.* Hrsg. von Kurt Mühlberger. Wien, 1992. (Schriftenreihe des Universitätsarchivs Universität Wien. Bd. 6.) 181–193. p.

175. Mühlberger, Kurt – Maisel, Thomas: Archiv der Universität Wien. In: *Scrinium* 63. (2009) 59–74. p.

Technische Universität Wien. Universitätsarchiv. (A-1040 Wien Karslsplatz 13.)

176. *Mikoletzky, Julianne:* Das Archiv der Technischen Universität Wien und seine Bestände. In: *Scrinium* 48. (1994) 371–384. p.

177. *Lechner, Alfred:* Das Archiv der Technischen Universität Wien. In: *Archivpraxis und Historische Forschung. Mitteleuropäische Universitäts- und Hochschularchive.* Hrsg. von Kurt Mühlberger. Wien, 1992. (Schriftenreihe des Universitätsarchivs Universität Wien. Bd. 6.) 80–85. p.

178. *Mikoletzky, Julianne:* Das Universitätsarchiv der Technischen Universität Wien. In: *Scrinium* 63. (2009) 58–66. p.

Akademie der Bildenden Künste. Archiv (A-1070 Wien, Döblergasse 4.)

179. *Wagner, Walter:* Archiv und Registratur der Akademie der bildenden Künste in Wien. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 25. (1972) 38–50. p.

180. *Wagner, Walter:* Die Matriken der Akademie der bildenden Künste in Wien. In: *Scrinium* 7. (1972) 15–22. p.

181. *Gutsch, Alfred:* Das Archiv der Akademie der bildenden Künste in Wien. In: *Archivpraxis und Historische Forschung. Mitteleuropäische Universitäts- und Hochschularchive.* Hrsg. von Kurt Mühlberger. Wien, 1992. (Schriftenreihe des Universitätsarchivs Universität Wien Bd. 6.) 176–180. p.

182. *Schober, Eva:* Das Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien. In: *Scrinium* 63. (2009) 83–85. p.

Archiv der Universität für Bodenkultur (A-1190 Wien, Peter-Jordan-Straße 82.)

183. *Wiltsche, Peter:* Das Archiv der Universität für Bodenkultur. In: *Scrinium* 63. (2009) 92–96. p.

Archiv der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (A-1010 Wien, Dr.-Ignaz-Seipel-Platz 2.)

184. *Sienell, Stefan:* Das Archiv der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. In: *Scrinium* 63. (2009) 86–91. p.

Bankhistorisches Archiv der Oesterreichischen Nationalbank (A–1090 Wien, Otto-Wagner-Platz 3.

185. *Antonowicz, Walter – Mussak, Bernhard:* Das Bankhistorisches Archiv der Oesterreichischen Nationalbank. In: *Scrinium* 61/62. (2007/2008) 7–28. p.

Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes (A–1010 Wien, Wipplingerstr. 8.)

186. Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes. Bedeutung, Entwicklung, Tätigkeit. Hrsg. vom Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung. Wien, 1982.

187. *Herbert Steiner:* Das Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes. In: *Scrinium* 10. (1974) 11–20. p.

Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung. Archiv, Bibliothek, Nachlässe, Museale Sammlung. (A-1050 Wien, Rechte Wienzeile 97.)

Részletes ismertetése nincs, csak szórólap szerezhető be róla.

Archiv des Karl von Vogelsang-Institut (A–1120 Wien, Tivoligasse 73)

Az Osztrák Néppárt 1980-ban alapított levéltára.

188. *Schöner, Hannes:* Das Archiv des Karl von Vogelsang-Instituts. In: *Scrinium* 55. (2001) 602–615. p.

Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein (A–1090 Wien, Fürstengasse 1.)

189. *Evelin Oberhammer:* Das Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein. In: *Scrinium* 24. (1981) 165–184. p.